

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Факультет філології і журналістики
Кафедра української та зарубіжної літератур і методик їх навчання

Кваліфікаційна робота
МІЖПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОГО
СВІТОГЛЯДУ УЧНІВ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Спеціальність 014 Середня освіта
Освітня програма «Середня освіта
(Українська мова і література, англійська мова)»

здобувача другого (магістерського)
рівня вищої освіти
Чіпак Зоряни Ярославівни

Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, кандидат
філологічних наук, професор
Грицак Наталія Русланівна

Тернопіль – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	
1.1. Поняття та сутність міжпредметних зв'язків у мовно-літературній галузі.....	6
1.2. Психолого-педагогічні умови використання міжпредметних зв'язків на уроках літератури.....	14
1.3. Поняття «міжпредметні зв'язки» у методичній літературі.....	26
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	
2. 1. Принципи та підходи до використання міжпредметних зв'язків на уроках літератури у старших класах.....	29
2.2. Міжпредметні проекти та інтегровані уроки як ефективна форма розвитку читацької компетентності учнів 10-11 класів.....	35
2.3. Методичні прийоми роботи на уроках зарубіжної літератури з використанням міжпредметних зв'язків.....	41
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА МЕТОДИКИ ВИКОРИСТАННЯ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	
3.1. Організація експериментально-дослідного навчання.....	50
3.2. Аналіз ефективності проведення дослідження.....	53
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	66

ВСТУП

Навчальний предмет «Зарубіжна література» відіграє важливу роль у формуванні цілісного світогляду учнів, сприяє розвитку культурологічної компетентності, допомагає усвідомити взаємозв'язки між різними сферами людської діяльності та культурними процесами. У процесі вивчення зарубіжної літератури учні мають змогу відкрити для себе багатство світової культури крізь призму художніх творів, зрозуміти історичний контекст їх створення, осмислити філософські ідеї та естетичні цінності різних епох, встановити зв'язки між літературою та іншими видами мистецтва.

Проблема реалізації міжпредметних зв'язків на уроках літератури має міцне теоретичне підґрунтя. Психолого-педагогічні аспекти інтеграції знань досліджували Ю. Бабанський, І. Бех, М. Данилов, Л. Занков, І. Лернер та інші. Дидактичні основи міжпредметних зв'язків розкрито в працях В. Пометун, М. Дрібниці, В. Запарі. Питання інтеграції в літературній освіті висвітлювали Г. Токмань, Ж. Клименко, О. Ісаєва, Л. Мірошніченко, О. Савченко та інші. Методичні аспекти використання міжпредметних зв'язків у викладанні зарубіжної літератури розглядали Л. Олексюк, М. Фіцула, В. Шуляр.

Водночас аналіз науково-методичної літератури та педагогічної практики засвідчує, що проблема системного використання міжпредметних зв'язків на уроках зарубіжної літератури в старших класах потребує подальшого дослідження та методичного опрацювання. Недостатньо розроблені конкретні методики організації інтегрованих уроків та міжпредметних проєктів, не систематизовані методичні прийоми роботи з міжпредметним матеріалом на різних етапах вивчення літературного твору.

Об'єкт дослідження – процес вивчення художніх творів на уроках зарубіжної літератури в старших класах.

Предмет дослідження – методика реалізації міжпредметних зв'язків під час вивчення художніх творів на уроках зарубіжної літератури в 10-11 класах.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити методику використання міжпредметних зв'язків на уроках зарубіжної літератури в старших класах.

Відповідно до мети визначено такі **завдання**:

1. Проаналізувати літературознавчі та науково-методичні, психолого-педагогічні праці з проблеми міжпредметних зв'язків у літературній освіті.
2. Визначити принципи та підходи до використання міжпредметних зв'язків на уроках зарубіжної літератури в старших класах.
3. Розробити методику організації міжпредметних проєктів та інтегрованих уроків як ефективної форми розвитку читацької компетентності учнів 10–11 класів.
4. Систематизувати методичні прийоми роботи з міжпредметним матеріалом на уроках зарубіжної літератури.
5. Експериментально перевірити ефективність розробленої методики.

Гіпотеза дослідження. Використання міжпредметних зв'язків на уроках зарубіжної літератури буде ефективним, якщо: застосовувати систематичний та інтегративний підходи до встановлення зв'язків між літературою та іншими навчальними дисциплінами; організовувати міжпредметні проєкти та інтегровані уроки, що сприяють формуванню цілісного сприйняття культурних процесів; використовувати різноманітні методичні прийоми реалізації міжпредметних зв'язків відповідно до специфіки літературного матеріалу та дидактичної мети уроку.

Наукова новизна магістерської роботи полягає в тому, що систематизовано типи та рівні реалізації міжпредметних зв'язків у викладанні зарубіжної літератури; розроблено та експериментально перевірено методику організації міжпредметних проєктів та інтегрованих уроків для учнів 10–11

класів; удосконалено методичні прийоми роботи з міжпредметним матеріалом на різних етапах вивчення літературного твору.

Експериментальною базою дослідного навчання був Сновицький заклад загальної середньої освіти де взяли участь 19 учнів 10-11 класів.

Практичне значення магістерської роботи полягає в тому, що розроблена методика використання міжпредметних зв'язків може бути впроваджена у навчальний процес закладів загальної середньої освіти, використана вчителями-словесниками для підвищення ефективності викладання зарубіжної літератури, застосована у процесі підготовки майбутніх учителів літератури.

Апробація роботи здійснювалася шляхом публікації статей та виступів на науково-практичних конференціях, зокрема участь у роботі Всеукраїнської конференції студентської та учнівської молоді «Актуальні питання сучасної філології і журналістики». Опубліковано тези «Міжпредметні зв'язки під час вивчення художніх творів на уроках зарубіжної літератури» (Актуальні питання сучасної філології і журналістики. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2025. С. 143–146).

Структура та обсяг магістерської роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 73 сторінки, основний – 63 сторінки. Робота містить 15 таблиць, 5 діаграм.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.1. Поняття та сутність міжпредметних зв'язків у мовно-літературній галузі

На даному етапі розвитку людства найважливіші досягнення пов'язані не лише з прогресом технологій, а впершу чергу переосмисленням того ким є людина і яке місце вона займає у світі.

Гуманістична спрямованість сучасної освіти полягає в тому щоб не тільки надавати знання, а, також, сприяти всебічному розвитку, формуванню індивідуальних якостей здобувача освіти.

Підходи до викладання зазнають значних, постійних змін. Сучасні педагоги наголошують, що потрібно відмовитись від застарілих методів навчання та стереотипів педагогічного мислення.

На даному етапі розвитку освіти велике значення відіграє реалізація інтеграції предметів. Взаємозв'язок між предметами сприяє розвитку критичного мислення, вмінню застосовувати знання з різних предметів у реальному житті.

Для мовно-літературної галузі міжпредметна взаємодія є важливою, оскільки мова, література, культура й суспільне життя взаємопов'язані. Поєднуючи викладання мови і літератури з іншими дисциплінами допомагає здобувачам не лише засвоювати мовні норми чи художні образи, а й усвідомлювати, що стоїть за написаним текстом. Такий підхід до навчання сприяє формуванню компетентностей передбачених сучасні підходом до викладання і стимулює здобувачів освіти до самостійного пізнання світу. [17, ст. 273]

На уроках української мови учні аналізують тексти соціальної реклами та публіцистичні статті, що впливає на розвиток відповідального ставлення до здоров'я. [17, ст. 263] На уроках літератури вони досліджують, як письменники розкривають тему людської гідності, сили волі та здорового способу життя. [23, ст. 204] На уроках англійської мови здобувачі освіти переглядають відео, читають статті про здорове харчування й екологічний стиль життя у Великій Британії чи США порівнюючи з українськими реаліями. [49, ст. 143] Під час занять із громадянської освіти школярі створюють власні інформаційні кампанії або двомовні постери у яких популяризують підхід здорового харчування й активного відпочинку. [64] Такий приклад поєднання предметів – української мови, літератури, англійської мови і громадянської освіти формує в учнів цілісну картину бачення світу, розвиває мовну компетентність і вчить застосовувати знання на практиці.

У новітній педагогіці поняття «інтеграції», «міжпредметні зв'язки» не є невідомими. Відомі педагоги минулого наголошували на недопустимість ізольованого викладання суміжних предметів. Роздільне викладання дисциплін призводило до втрати природного зв'язку між ними і до руйнування природних взаємин, які існують між явищами навколишнього світу. У результаті це звужувало уявлення учнів про природу та суспільство, формувало фрагментарні знання. [66]

В епоху Відродження видатні педагоги почали виступати проти схоластики (відірваність від життя, що спирається на абстрактні роздуми) наголошуючи на взаємозв'язку природних явищ.

Термін «інтеграція» вперше було використано у XVII ст. Яном Коменським, відомим чеським педагогом. У праці «Велика дидактика» він писав, що « все, що взаємопов'язане, має викладатись у такому ж взаємозв'язку». [3, ст. 112]

Погоджуюсь з думкою відомого англійського філософа Джона Лока, який зазначає, що зміст одного предмета повинні доповнюватись елементами, фактами, визначеннями з іншого і метою отримання знань є вміння застосовувати ці знання у повсякденному житті. [15, ст. 12]

Йоганн Генріх Песталоцці писав: «Приведи в своїй свідомості усі по суті взаємозв'язані між собою предмети в той саме зв'язок, в якому вони дійсно перебувають у природі». З його думкою погоджувався німецький філософ, педагог Йогган Фрідріх Герbart. Він казав, що сприймання учнями інформації і її засвоєння залежить від зв'язку з навчальними предметами, а «область розумового середовища» учня проявляється його здатністю відтворювати і застосовувати знання пов'язуючи їх з тими, які вони здобули раніше. Саме тоді виникають сприятливі умови для практичного використання вмінь і навичок. [54, ст. 80]

Цікавою є думка німецького педагога Фрідріха Дістерверга, про необхідність використання інтеграційних зв'язків. Він вважав, що «більше користі приносить розгляд одного і того самого предмета з десяти різних боків, ніж навчання десяти різних предметів з одного боку». [48]

Для даної роботи, важливим є трактування міжпредметних зв'язків за Костянтином Ушинським. У своїй книзі «Людина, як предмет виховання», автор визначає різні типи асоціативних зв'язків між предметами: за протилежність, схожістю, часом та ін. Він вважав, якщо не поєднувати інформацію з різних предметів учні не здобудуть повних і цілісних знання. Брак міжпредметності – одна з основних проблем схоластичної школи, що випускала людей, які зачували велику кількість теоретичного матеріалу без вміння застосовувати його на практиці. [57, ст. 48]

На початку ХХ століття було багато цікавих спроб інтеграції освіти. Важливе просування здійснив «Гурток міських вчительок» (1910-1915р.р.) керівником якого була Н. І. Попова. Вчительки створили цікаву програму, основна ідея якої зводилася до якнайбільшого об'єднання предметів у

інтегрований курс. При цьому основними галузями були природознавство – знайомство дитини з природними процесами і суспільствознавство – знайомство з суспільством, обов'язками і законами. Інтегруючи гуманітарні і природничі гілки вони виступали за вивчення єдиного предмета – «Світознавства», який об'єднував інші дисципліни в єдиний освітньо-виховний комплекс. [6, ст. 90] В українській педагогіці метод інтеграції почав активно розвиватися у 1920-х роках, коли в 1923 році були запроваджені комплексні програми. Основна ідея цієї системи полягала в об'єднанні різних явищ і об'єктів навколо спільної теми. Було виокремлено навчальні блоки, що визначали основні напрями освіти: суспільствознавство, трудоведення та природознавство. За такої організації навчання окремі предмети втрачали свою самостійність — вони або повністю інтегрувалися у комплексні курси, або частково зберігалися в середніх класах, але їхній зміст підпорядковувався вивченню загальних тем, таких як «Місто», «Фабрика», «Колгосп». Однак така система не забезпечувала учнів достатніми предметними та систематизованими знаннями, тому вже у 1931 році від комплексного навчання відмовилися. [27]

Основною причиною змін стало надмірне протиставлення принципів комплексності та предметності, а також заперечення самостійного значення навчальних предметів. Це призвело до уникання таких важливих дидактичних принципів, як науковість, систематичність і послідовність навчання. Навчальні програми 1931–1932 років знову повернули освіту до предметного підходу. [27]

Дослідження інтеграції навчальних дисциплін відновилися у 50–60-х роках ХХ століття. У цей час почали вивчати взаємозв'язки між предметними та професійно-технічними знаннями, а згодом – між шкільними дисциплінами, досліджуючи їх змістові, системні й дидактичні зв'язки. Саме тоді вперше з'явився термін «міжпредметні зв'язки», який увів відомий психолог і педагог Ю. А. Самарін (1901–1984). [33, ст. 167]

У 80-х роках ХХ ст. активно розроблялися питання інтеграції в педагогіці:

обґрунтовувалася її необхідність, форми та механізми реалізації, а також вплив на структуру педагогічного знання. Проте, попри доведення важливості міжпредметної інтеграції, кількість навчальних предметів продовжувала зростати, а учні залишалися перевантаженими. [32, ст. 559]

Певний час вимоги щодо реалізації міжпредметних зв'язків включалися безпосередньо до шкільних програм (з 1981 року). Проте через відсутність цілісної системи й випадковий добір тем, ці ідеї не реалізовувалися повною мірою. З 1985 року міжпредметні зв'язки стали зазначати узагальнено наприкінці розділів програм, а нині цей розділ у програмах шкіл України відсутній.

На початку XXI століття проблема міжпредметної інтеграції залишилася актуальною. Педагоги активно створюють інтегровані уроки, навчальні курси та підручники. Особливо широкі можливості для реалізації міжпредметних зв'язків відкриваються з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. [45, ст. 65]

На початку XXI століття, відбулося реформування української системи освіти, а саме створення Нової української школи (НУШ). Концепція якої полягала у створенні сучасної дитиноцентричної школи, яка готує учня до життя у прогресивному світі. Основною метою НУШ є формування всебічно розвиненої, творчої, відповідальної особистості, здатної критично мислити, навчатися впродовж життя та діяти відповідно до цінностей демократичного суспільства. [67]

Ідеї оновлення української школи почали активно обговорюватися ще на початку 2010-х років. Необхідність змін визріла через застарілі підходи до навчання, орієнтацію на запам'ятовування, а не на розвиток компетентностей, а також невідповідність освіти сучасним суспільним викликам.

У 2016 році Міністерство освіти і науки України представило Концепцію «Нова українська школа», розроблену групою українських педагогів, науковців і практиків під керівництвом міністерки освіти Лілії Гриневич. Документ став

основою сучасної освітньої реформи, що офіційно стартувала у 2018 році — саме тоді перші учні пішли до школи за новим державним стандартом початкової освіти. Основними концепціями НУШ є:

Дитиноцентризм – у центрі навчання стоїть дитина, її потреби, інтереси та темп розвитку.

Компетентнісний підхід – замість механічного засвоєння фактів учні здобувають уміння застосовувати знання на практиці.

Педагогіка партнерства – взаємоповага і співпраця між учнями, учителями та батьками.

Інтегроване навчання – об'єднання знань із різних галузей у логічні теми, щоб навчання було цілісним і наближеним до реального життя.

Свобода і творчість учителя – педагог стає не лише передавачем знань, а фасилітатором, який допомагає учням самостійно відкривати нове.

Сучасне освітнє середовище – використання технологій, комфортний простір, інтерактивні методи навчання. [21, ст. 206]

Однією з ключових ідей Нової української школи є інтеграція навчання — об'єднання знань з різних освітніх галузей у єдину цілісну систему. Такий підхід дозволяє дитині не просто вивчати окремі факти з різних предметів, а вчить розуміти зв'язки між ними і бачити практичне застосування знань у житті. [73]

Як вже відомо ідея інтегрованого навчання не є новою для української освіти. Ще у 1920-х роках у школах запроваджували комплексні програми, що передбачали об'єднання навчального матеріалу навколо певної теми. У НУШ інтегроване навчання стало одним із центральних методичних принципів. Воно реалізується через: інтегровані курси, тематичні тижні, проектну діяльність, компетентнісний підхід.

Міжпредметні зв'язки в НУШ допомагають формувати в учнів цілісну картину світу, розвивають уміння бачити взаємозалежність явищ і застосовувати знання комплексно. Наприклад, вивчаючи тему «Вода», діти можуть одночасно

досліджувати її фізичні властивості (природознавство), значення для організму людини (біологія), роль у культурі (література), а також розраховувати витрати води (математика). Такий підхід робить навчання життєво значущим, практичним і захопливим. [74]

Отже, ідея інтеграції в освіті, що має давню історію, не лише не втратила значення, а й набуває дедалі більшої актуальності. Сучасне суспільство вимагає від школи поєднання знань різних галузей, їх взаємопроникнення та системності. Інтеграція надає навчанням нової якості, допомагаючи узагальнювати й систематизувати знання, формувати ключові компетентності, розвивати пізнавальний інтерес. Водночас вона змінює і роль учителя — з простого передавача інформації він стає наставником, який допомагає учням усвідомлювати, осмислювати й узагальнювати знання. [28, ст. 66]

У межах підходу міжпредметних зв'язків застосовуються ряд понять, які відображають процес об'єднання знань із різних галузей, створення єдиного освітнього простору, у якому учні засвоюють матеріал не ізольовано, а в логічній взаємодії. Такий підхід формує в учнів уміння бачити взаємозв'язки між явищами й застосовувати знання комплексно.

Поняття інтеграції в освіті означає об'єднання знань, умінь і способів діяльності з різних предметів у єдину систему, що допомагає учням сприймати навчальний матеріал цілісно. Інтегроване навчання — це педагогічний підхід, який передбачає побудову уроків чи навчальних курсів на основі спільних тем, проблем або явищ із кількох освітніх галузей. Такий підхід дозволяє поєднати теорію з практикою, формує у школярів ширше світобачення, сприяє розвитку критичного мислення та полегшує застосування знань у реальних життєвих ситуаціях. [71]

Системність знань — властивість навчального матеріалу бути логічно пов'язаним, що дозволяє учневі бачити взаємозалежність явищ і понять. Вона передбачає не просто засвоєння окремих фактів, а розуміння їхніх причинно-

наслідкових зв'язків і місця в загальній системі знань. Завдяки системності учні вчаться логічно мислити, аналізувати, узагальнювати та застосовувати отримані знання в нових умовах, що є основою глибокого й свідомого навчання. [29]

Комплексність навчання — організація навчального процесу навколо певних тем або проблем, які охоплюють знання з кількох дисциплін. Вона передбачає поєднання знань із кількох галузей для розкриття теми в більш повному, практичному й життєвому контексті. Такий підхід допомагає учням бачити об'єкти та процеси не ізольовано, а як частини єдиного цілого, формує ширше світобачення й розвиває здатність застосовувати знання комплексно — у навчанні, творчості та повсякденному житті. [50]

Інтегрований курс — навчальний предмет, створений на основі поєднання кількох освітніх галузей. Наприклад, курс може поєднувати елементи природознавства, історії та мистецтва, щоб розкрити тему з різних боків. [66]

З огляду на різноманітність функцій міжпредметних зв'язків у навчальному процесі, їх неможливо класифікувати однозначно чи лінійно. У контексті цілісного підходу до навчання міжпредметні зв'язки поділяють на три взаємопов'язані типи: змістово-інформаційні, операційно-діяльнісні та організаційно-методичні. Кожен із цих типів має свої особливості й різновиди.

Змістово-інформаційні зв'язки охоплюють узгодження й поєднання навчального матеріалу з різних предметів, що допомагає учням бачити спільні ідеї, закономірності та поняття. Вони забезпечують цілісність знань і сприяють формуванню в учнів системного світогляду.

Операційно-діяльнісні зв'язки пов'язані з розвитком умінь і навичок, які учні здобувають під час вивчення різних предметів. Вони проявляються у використанні спільних способів мислення, прийомів аналізу, порівняння, узагальнення тощо. Завдяки цьому школярі навчаються переносити знання й уміння з однієї галузі в іншу.

Організаційно-методичні зв'язки стосуються узгодження форм, методів і

прийомів навчання між різними предметами. Вони сприяють ефективному плануванню уроків, забезпечують послідовність у викладанні матеріалу й підтримують єдність навчального процесу. [58]

Встановлення зв'язків між різними навчальними предметами є важливою умовою розвитку системи знань та оволодіння базовими науковими поняттями. Формування наукового світогляду учнів базується на цілісній науковій картині світу й потребує органічного поєднання всіх складових освітнього змісту. Координована робота з усіх предметів сприяє більш ефективному розвитку здобувачів освіти, допомагає гармонійно розвивати їхні розумові, емоційні та фізичні здібності. Завдяки навчальному процесу, побудованому на міжпредметних зв'язках, учні здобувають уміння цілісно сприймати навколишній світ та самостійно визначати важливі причинно-наслідкові зв'язки між явищами та предметами.

1.2. Психолого-педагогічні умови використання міжпредметних зв'язків на уроках літератури

Одним із головних завдань освіти в Україні є підтримка і розвиток сучасних учнів. Адже саме вони, як зазначає А Жукова, відігравали і відіграють і надалі відіграватимуть важливу роль у сучасному суспільстві. Проте в умовах змін така особистість особливо потребує уваги й допомоги. Важливим чинником у розвитку здібних і творчих школярів є використання міжпредметних зв'язків, адже саме вони забезпечують цілісність знань, формують науковий світогляд і допомагають учням бачити взаємозв'язок між різними галузями науки. Завдяки цьому навчання стає більш осмисленим, цікавим і сприяє розвитку творчого потенціалу кожної дитини. [7, ст. 70]

Я. А. Коменський наголошував на важливості того, щоб у навчанні завжди поєднувати все, що має взаємний зв'язок. Видатний педагог підкреслював потребу в інтегрованому підході до організації навчально-виховного процесу, зазначаючи, що всі знання походять з одного джерела — навколишньої дійсності, вони тісно пов'язані між собою, тому мають вивчатися у взаємозв'язку. [41, ст. 66]

В той час можливість та ефективність реалізації такого підходу залежить від психолого-педагогічних умов. Саме вони створюють те сприятливе середовище для інтересу до навчання та емоційно-позитивного ставлення до пізнання. Можна сказати, що психолого-педагогічні умови це є той початок на якому будується весь навчальний процес. Ці умови допомагають здобувачам освіти встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між різними предметами, сприяють критичному мисленню і адаптують учнів до процесу навчання і засвоєння нової інформації. [30]

С. Хатунцева визначає, що психолого-педагогічні умови – це підґрунтя виникнення, реалізації та еволюції педагогічного процесу, гарантія його присутності та вдосконалення. Цілеспрямовано створені психолого-педагогічні умови дають змогу керувати навчально-виховним процесом і забезпечують узгодженість та взаємозв'язок між його складовими. [10, ст. 423]

Класична педагогіка визначила основні принципи організації навчально-виховного процесу молоді. Це проявляється у взаємодії викладання та навчання, які включають суб'єктів (учителя й учня), мету, засоби, методи та освітнє середовище. Інтеграція в цьому процесі виконувала важливі функції — інструментальну, процесуальну та формувальну, а також виступала фактором розвитку, умовою цілісності, способом організації навчання, шляхом досягнення мети та засобом отримання інтегрованого результату.

З психологічної точки зору інтегроване навчання сприяє розвитку мислення та пам'яті учнів, формує здатність бачити зв'язки між різними

предметами, стимулює креативність і самостійність у пізнавальній діяльності. Воно також підтримує мотивацію до навчання, оскільки навчальний матеріал сприймається як цілісна система, що відповідає природній потребі людини в узгодженості та логіці. [26, ст. 416]

Міжпредметні зв'язки дозволяють розкрити основні аспекти педагогічного процесу. Це проявляється у:

педагогічній ідеї гармонійного та цілісного розвитку особистості;

різнобічному впливі на учня через наукові знання, мистецтво, мову, педагогіку;

єдності процесів навчання та виховання, формуванні інтеграційного об'єкта — виховуючого навчання;

взаємодії формальної освіти (мислення, пам'ять, інтелектуальні здібності) та матеріальної (знання з різних предметів);

взаємопроникненні суб'єктів навчання — учителя й учня;

взаємопроникненні складових освітнього середовища: часу, місця, умов, соціального становища;

взаємодії принципів навчання: природовідповідності (врахування природжених особливостей людини) та культуровідповідності (засвоєння цінностей, традицій і звичаїв);

єдності діяльності та пізнання;

поєднанні загальнонаукових методів (аналіз і синтез, індукція і дедукція) у навчальному процесі;

поєднанні трьох складових майстерності учителя: дисциплінарної, моральної та дидактичної;

єдності індивідуальної, суспільної, загальнолюдської та національної освіти, що веде до формування «істинної» освіти. [37, ст. 16]

Модерна епоха (кінець XIX — початок XX ст.) розширила ідею інтеграції не лише у межах різних дисциплін, а й у галузях знань і сфер діяльності: науки,

освіти, економіки, соціології. У психолого-педагогічній науці з'явився новий напрям, пов'язаний з філософією «нової» або «прогресивної» освіти. Вона відходила від насадження знань згори, роблячи акцент на самовиявленні, розвитку індивідуальності та свободі дій; замість навчання через книги чи викладача пропонувалося навчання досвідом; замість тренування окремих навичок — їх використання як засобів досягнення цілей; замість підготовки до далекого майбутнього — максимальне використання можливостей сьогодення; замість незмінності цілей і фактів — ознайомлення зі світом, що постійно змінюється. [41, ст. 66]

Таким чином, інтегроване навчання з точки зору психології спрямоване на розвиток мислення, пам'яті, творчості, самостійності та здатності бачити зв'язки між різними предметами, мотивує учнів до навчання і формує цілісну, гармонійну особистість.

Державна національна програма «Освіта. Україна XXI століття», Національна доктрина розвитку освіти в Україні, Проєкт Державного стандарту базової і повної середньої освіти, Концепції літературної освіти та когнітивно-комунікативні методика навчання орієнтують учителя-словесника на формування читача нового покоління — особистості, здатної осмислено сприймати художній текст, вільно інтерпретувати його зміст, висловлювати власні думки й оцінки, розуміти естетичну та духовну цінність літератури. [55, ст. 80]

Результатом процесу вивчення літератури має стати формування загальної літературної компетентності учня — інтегрованої якості, що поєднує знання з історії літератури, вміння аналізувати художній твір, емоційно-ціннісне ставлення до нього, досвід читацької діяльності та здатність до творчого самовираження. [53, ст. 109]

Сучасний учитель літератури стоїть перед складним завданням — не лише ознайомити учнів із теорією літератури й основними художніми напрямками, а й

формувати в них естетичний смак, розвивати критичне мислення, збагачувати внутрішній світ учня, допомагати їм осмислити моральні, культурні й духовні цінності суспільства. Сучасний учень — це активний, креативний, критично мислячий суб'єкт освітнього процесу, який прагне до самореалізації, практичного застосування знань і розуміння взаємозв'язків між різними сферами життя. Він живе в інформаційному суспільстві, де знання швидко оновлюються, тому потребує не лише засвоєння фактів, а й уміння самостійно здобувати, аналізувати та інтегрувати інформацію. Саме тому інтегроване навчання та міжпредметні зв'язки є для нього цікавими та значущими: вони дають змогу побачити цілісну картину світу, поєднати гуманітарні, природничі й соціальні знання, відчувати практичну користь навчання. Такий підхід стимулює пізнавальну активність, розвиває логічне, асоціативне й системне мислення, формує компетентності, необхідні для успішної адаптації у сучасному динамічному світі. [56, ст. 104]

Вікові особливості сучасних учнів визначаються поєднанням психофізіологічного, соціального та когнітивного розвитку, що безпосередньо впливає на їхню навчальну діяльність. Учні шкільного віку характеризуються підвищеною емоційністю, потребою у визнанні, прагненням до самостійності й самовираження. Для них властиве образне, асоціативне та водночас логічне мислення, інтерес до пізнання світу через практичну діяльність, спілкування й творчість. Сучасні діти зростають у цифровому середовищі, тому вони швидко опановують інформаційні технології, але водночас мають коротший період концентрації уваги та потребують варіативних, динамічних форм навчання. [26, ст. 416]

У середньому шкільному віці провідним видом діяльності залишається навчання, однак воно набуває якісно нового змісту — школярі переходять до систематичного оволодіння основами наук, що вимагає не лише запам'ятовування фактів, а й розуміння їх взаємозв'язків. Навчальний процес у

цей період стає багатопредметним, тому дитина вперше стикається з потребою інтегрувати знання з різних галузей — мови, літератури, історії, природничих дисциплін, мистецтва. Таке поєднання сприяє формуванню цілісної картини світу і глибшому засвоєнню матеріалу. Підлітки сприймають інформацію емоційно, через яскраві образи, приклади, життєві ситуації, тому для ефективного навчання необхідно застосовувати інтегровані методики, які поєднують пізнання, діяльність і творчість. Вони схильні до самостійності, охоче виконують практичні завдання, але часто не вміють виділяти головне, робити узагальнення чи встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. Саме міжпредметна інтеграція допомагає розвивати ці навички, показуючи взаємозалежність явищ і процесів у природі, культурі, суспільстві. Водночас підлітки мають підвищену потребу у спілкуванні, емоційній підтримці та самоствердженні, тому завдання вчителя — створити середовище співпраці, де знання постають не як ізольовані факти, а як елементи єдиної системи, яку вони пізнають разом. [26, ст. 417]

У старшому шкільному віці учні досягають вищого рівня інтелектуального, емоційного й соціального розвитку, що позначається на характері їхнього сприйняття інформації. Вони здатні до аналітичного, логічного й критичного мислення, усвідомлюють цінність знань, прагнуть до їх систематизації та глибшого осмислення. У цьому віці змінюється мотивація навчання: школярі все частіше пов'язують освітню діяльність із майбутнім професійним самовизначенням, прагнуть застосовувати отримані знання на практиці. Відповідно, важливо не лише розширювати обсяг інформації, а й допомагати їм бачити взаємозв'язки між навчальними дисциплінами, розуміти міжпредметну сутність понять і явищ. Старшокласники цікавляться не лише результатом, а й процесом пізнання — вони охоче беруть участь у дискусіях, дослідницьких і проєктних формах роботи, які вимагають інтеграції знань із різних галузей. Завдяки такому підходу формується свідоме, системне ставлення до навчання,

розвивається здатність до порівняння, аргументації, узагальнення та перенесення знань у нові ситуації. Інтегроване навчання для старшого школяра стає способом самореалізації: воно розширює його світогляд, стимулює інтелектуальну активність, сприяє формуванню зрілої особистості, здатної мислити комплексно, критично й творчо. [75, ст. 15]

Сучасні діти сприймають міжпредметні зв'язки значно краще, ніж попередні покоління, насамперед через зміну способу мислення, стилю життя та інформаційного середовища, у якому вони зростають. Учні XXI століття — це покоління, яке живе у світі цифрових технологій, швидкого обміну інформацією та постійного багатозадачного сприйняття. Вони мислять візуально, асоціативно та системно, легко встановлюють зв'язки між різними джерелами даних і не сприймають знання як ізольовані факти. Тому саме інтегроване навчання, яке поєднує матеріал з різних предметів у єдину логічну систему, відповідає природі їхнього сприйняття й допомагає краще розуміти навколишній світ. [72]

Крім того, сучасні діти мають вищий рівень когнітивної гнучкості — вони швидко перемикаються між видами діяльності, звикають до інтерактивних форматів, візуалізацій, проєктів і досліджень. Їм цікаві уроки, де можна застосувати знання з різних сфер — літератури, історії, мистецтва, природничих наук — для вирішення практичних або творчих завдань. На відміну від традиційного навчання, яке часто обмежувалося засвоєнням фактів, інтегроване навчання дає можливість бачити сенс у навчанні, розуміти, як знання взаємодіють у реальному житті.

Також, сучасні учні мають високий рівень емоційної чутливості та потребу в самореалізації, тому їм ближчий навчальний процес, у якому знання не лише передаються, а й переживаються. Інтеграція предметів, особливо коли провідну роль відіграє література, сприяє емоційному залученню, розвитку критичного мислення та творчості. У результаті інтегроване навчання для сучасних дітей є не просто освітньою технологією, а природним способом пізнання світу, який

відповідає їхньому темпу життя, типу мислення та потребам особистісного розвитку. [70]

Педагогічні умови ефективного використання міжпредметних зв'язків у навчальному процесі є важливою передумовою формування цілісного світогляду учнів і розвитку їхньої пізнавальної активності. Передусім необхідною умовою є системність і цілеспрямованість — міжпредметні зв'язки мають не бути випадковими, а плануватися на рівні навчальної програми, календарного та поурочного планування. Учитель повинен чітко визначати, які саме знання, уміння та компетентності з інших предметів можуть бути залучені для поглиблення розуміння певного матеріалу. Це вимагає високого рівня професійної підготовки педагога, його здатності бачити взаємозв'язки між різними галузями знань і творчо їх поєднувати.

Другою важливою умовою є інтеграція змісту навчальних дисциплін — відбір навчального матеріалу має відбуватися таким чином, щоб він логічно поєднувався за темою, ідеєю чи проблемою. Особливо результативним є об'єднання гуманітарних предметів (зокрема літератури, історії, мови, мистецтва), що дозволяє формувати емоційно-ціннісне ставлення до знань і розвивати критичне мислення. У цьому контексті важливо, щоб міжпредметні зв'язки не підміняли зміст окремих дисциплін, а збагачували його, відкриваючи перед учнями нові смисли та контексти.

Третьою умовою є використання сучасних педагогічних технологій, які сприяють реалізації міжпредметних зв'язків: проєктної діяльності, проблемного та дослідницького навчання, інтерактивних методів, інтегрованих уроків, квестів, мультимедійних презентацій. Такі форми роботи активізують мислення, розвивають уміння співпрацювати, робити узагальнення та застосовувати знання в нових ситуаціях. [69]

Крім того, важливою педагогічною умовою є створення мотиваційного середовища, у якому учні бачать практичну цінність міжпредметних зв'язків.

Учитель має показувати, як знання з різних предметів допомагають краще розуміти реальні життєві явища, мистецтво, суспільні процеси. Успішна реалізація міжпредметних зв'язків також передбачає співпрацю педагогів різних спеціальностей, спільне планування інтегрованих тем і заходів.

Акцентуючи увагу на літературну галузь варто зазначити, що її доцільно поєднувати з тими навчальними дисциплінами, які поглиблюють розуміння художнього тексту, розкривають його культурний, історичний, філософський і мовний контекст. Насамперед, найтісніші міжпредметні зв'язки спостерігаються між літературою та мовою (українською чи іноземною), історією та мистецтвом. Міжпредметні зв'язки в літературній галузі визначаються самим змістом літературного навчання: ознайомлення з творами та текстами на мові оригіналу, написання есе, вивчення культурних епох. Такий матеріал природно інтегрується в структуру уроку, добре сприймається й засвоюється учнями, а його зміст і методичні рекомендації відображені в підручниках та посібниках, тому вчителі не зазнають труднощів під час організації роботи з ним. [8, ст. 380]

Складніше інтегрувати літературу у точні предмети – математику, фізику, географію, біологію, хімію, фізичну культуру. Використовувані матеріали здебільшого мають епізодичний характер і представлені у формі окремих навчальних завдань. Наприклад, неможливо повністю зрозуміти авторський задум американського фантаста Бредбері, скажімо, лише за назвою його твору «451 за Фаренгейтом», якщо не знати значення цієї цифри. Це породжує низку запитань: чому не 450 або 452? Чому вимірювання за Фаренгейтом, а не за Цельсієм? Лише дізнавшись, що 451 за Фаренгейтом – це температура, при якій спалахує папір (у творі йдеться про «пожежних», які знищують книги, та про престижність цієї професії в майбутньому), можна усвідомити гіркий натяк і пересторогу автора. [2, ст. 8]

Застосування міжпредметних зв'язків на уроках літератури сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу, підвищенню якості та

усвідомленості знань; активізації пізнавальної діяльності на заняттях; аналізу та порівнянню фактів із різних галузей знань; формуванню цілісного наукового сприйняття світу; а також зростанню мотивації учнів до вивчення предмета.

В оновленій шкільній програмі у структурі навчального матеріалу виділено міжпредметні зв'язки, мистецький контекст та сучасну дитячу літературу. Вивчення літератури в 5-9 класах здійснюється з використанням міжпредметних зв'язків з такими дисциплінами, як українська мова, історія, іноземні мови, образотворче мистецтво, музика, природознавство, географія, естетика, етика тощо. Оновлена програма для 10-11 класів передбачає також застосування міжпредметних зв'язків з інформатикою та іншими навчальними предметами.

Дослідвши зміст навчальних програм, можна дійти висновку, що міжпредметні зв'язки літератури найчастіше спостерігаються з історією. Водночас значна кількість художніх творів відкриває можливості для інтеграції знань із математикою, основами здоров'я, інформатикою, українською мовою, етикою тощо.

Міжпредметні зв'язки літератури та історії виконують кілька важливих функцій, зокрема методологічну – саме завдяки їй у школярів формується цілісне уявлення про розвиток суспільства, взаємозв'язок і багатогранність світових процесів та явищ, а також різноманіття цивілізацій. – освітня – забезпечує формування системності та усвідомленості знань учнів; завдяки міжпредметним зв'язкам школярі глибше розуміють суспільно-політичні процеси, легше засвоюють історичні поняття та розвивають історичну компетентність;

– розвивальна – полягає в тому, що міжпредметні зв'язки сприяють творчому й системному розвитку учнів, формуванню їхньої самостійності, інтересу до історії та минулого;

– виховна – забезпечує реалізацію комплексного підходу до виховання учнів;

– конструктивна – сприяє налагодженню активнішої співпраці між учителями різних предметів. [12, ст. 6]

Міжпредметні зв'язки мови та літератури полягають у тому, що, вивчаючи художній твір, учні не лише засвоюють його ідейний зміст і духовно збагачуються, а й опановують мову як основний засіб мистецтва слова, тобто будівельний матеріал літератури. Виразне читання художніх текстів на уроках допомагає школярам відчувати силу слова, яке передає красу природи, внутрішній світ людини, її почуття, страждання й прагнення. Постійне звернення до художніх текстів виховує в дітей звичку замислюватися над змістом слова, усвідомлювати його пізнавальний та естетичний потенціал. Поглиблення мовного аспекту під час вивчення літератури є важливою умовою розкриття її естетичної природи.

На уроках літератури найчастіше залучаються такі види споріднених мистецтв, як живопис, скульптура, архітектура, музика, театр і кіномистецтво. Добираючи твори цих мистецтв, учитель має враховувати психологічні та вікові особливості учнів, ідейно-художню цінність і доступність змісту, силу їх емоційного впливу, а також змістове взаємодоповнення. Уся система роботи з творами суміжних мистецтв на уроках літератури передбачає активну участь учнів у процесі аналізу, співроздумів і творчого осмислення разом із учителем. [16, ст. 415]

Вивчення громадянської лірики в контексті історичних подій, особливо під час вивчення історії України у 10–11 класах, активізує мислення та увагу школярів, розвиває аналітичні здібності, навчає формулювати власні висновки й ставити нові запитання. Такий підхід допомагає глибше засвоїти історичний матеріал через художнє осмислення подій, порівнювати історичні факти з їх літературною інтерпретацією.

Міжпредметні зв'язки правознавства та української літератури сприяють формуванню правової грамотності старшокласників, розвитку навичок ділового

спілкування, уміння тлумачити поняття, критично мислити й аргументовано висловлювати власну думку, спираючись на приклади з літературних творів. Сюжети художніх текстів можуть слугувати основою для створення правових ситуацій, предметних завдань, формувати правосвідомість учнів через емоційне сприйняття матеріалу. [44, ст. 420]

Міжпредметні зв'язки української літератури та народознавства спрямовані на поглиблення знань учнів із рідної мови, історії, краєзнавства, етнографії, народної педагогіки, родинної етнопедагогіки, традицій народного календаря, фольклору, різних видів народного мистецтва та художньої творчості, а також ознайомлення з національними традиціями, звичаями, обрядами, народними символами й державною символікою. Народознавчий підхід сприяє залученню учнів до витоків національної культури, формує їх духовну спорідненість із народними джерелами. [11, ст. 106]

Міжпредметні зв'язки англійської мови та літератури полягають у взаємному збагаченні мовної, культурної та світоглядної сфер учнів. Вивчення літературних творів англійською мовою сприяє розвитку мовленнєвих навичок, збагачує словниковий запас, удосконалює граматичні структури, а також розширює знання про світову культуру. Порівняльний аналіз творів українських і зарубіжних авторів формує здатність розуміти спільні морально-етичні проблеми, універсальні теми й художні образи. Такі зв'язки розвивають навички критичного мислення, вміння інтерпретувати тексти, висловлювати власну думку англійською мовою, а також сприяють формуванню міжкультурної компетентності та глибшому розумінню ролі літератури як засобу духовного спілкування народів. [38, ст. 34]

Отже, аналіз використання міжпредметних зв'язків у навчальному процесі, зокрема на уроках літератури, засвідчує, що вчитель, який прагне не лише передати знання чи забезпечити високий результат навчання, а й розширити світогляд учнів, навчити їх бачити взаємозв'язки між різними сферами знань,

аналізувати й застосовувати їх у житті, формує сучасну, компетентну особистість, готову до викликів сьогодення.

1.3. Поняття «міжпредметні зв'язки» у методичній літературі

У методичній літературі існує понад тридцять варіантів визначення поняття «міжпредметні зв'язки», які розглядаються з різних наукових позицій та авторських підходів. Застосування міжпредметних зв'язків у навчанні означає, що один предмет відіграє провідну роль, а матеріал іншого предмета використовується, як допоміжний для інтеграції знань. Це сприяє глибшому осмисленню і порівнянню понять, повторенню інформації, підвищенню швидкості засвоєння, розширенню світоглядних горизонтів учнів та закріпленню набутих знань.

Міжпредметні зв'язки В. О. Пометун пояснює, як «взаємне узгодження навчальних програм, зумовлене системою наук і дидактичною метою». Дане поняття втілює інтегрований підхід до виховання і навчання з допомогою якого виділяють основні елементи змісту освіти і взаємозв'язки між навчальними дисциплінами. [26, ст. 502]

Міжпредметні зв'язки виконують такі основні функції, як виховну, розвиткову і детермінуючу завдяки інтеграції знань, що збільшує перебіг психічних процесів у здобувачів освіти. Міжпредметні зв'язки відіграють важливу роль у формуванні системного мислення у учнів. Через системний характер міжпредметних зв'язків необхідна участь фахівців з різних навчальних дисциплін (галузей загальної освіти), а також дидактів, психологів, методистів і вчителів для спільної роботи над програмами та підручниками на міжпредметній основі. За М. Дрібницею, у методиці викладання термін «міжпредметні зв'язки (МПЗ)» означає рівень засвоєння теоретичних або технічних інструментів літератури як науки у зв'язку із суміжними базовими науками (українська та

зарубіжна література, мистецтво, музика, суспільствознавство, інформатика тощо), при цьому кожна дисципліна зберігає свою автономію . Міжпредметні зв'язки можуть успішно застосовуватися на будь-якому уроці за наявності відповідних умов. [41, ст. 70]

В. Запар в контексті міжпредметних зв'язків виділяє більш ширше поняття – інтегроване навчання. Він звертає увагу на інтегрований урок літератури — це така форма навчального заняття, яка передбачає спільну підготовку та проведення уроку вчителями кількох предметів, а також поєднання знань про літературно-мистецькі явища, поняття й факти. Такі знання учні здобувають засобами різних навчальних дисциплін, що забезпечує цілісне й глибше розуміння теми. [46, ст. 77]

Тривалий час поняття «міжпредметні зв'язки» та «інтеграція навчального матеріалу» вважалися тотожними. Однак згодом було встановлено різницю між ними: якщо один навчальний предмет виступає основним, а відомості з іншого використовуються лише допоміжно — для повторення, прискорення засвоєння або закріплення знань, умінь і навичок, то йдеться про міжпредметні зв'язки. Натомість інтеграція означає створення якісно нового цілого шляхом поєднання спільних елементів і частин кількох окремих навчальних дисциплін у єдину систему, яка раніше не існувала.

М. М. Фіцула виділяє спільне між уроками з міжпредметними зв'язками та інтегрованими уроками: це своєрідне структурування змісту й форми, що насамперед викликає інтерес у учнів і сприяє їхньому оптимальному розвитку та вихованню. Водночас він зазначає різницю: у випадку уроків з міжпредметними зв'язками метою є «спресувати» навчальний матеріал кількох предметів, тоді як на інтегрованих уроках матеріал різних тем подається у вигляді блоків. [33, ст. 167]

Згідно з Олексюк Л. Р., міжпредметні зв'язки — це важливе педагогічне поняття, що означає взаємодію і переплетення знань з різних дисциплін. Вони

допомагають розглядати навчальний матеріал з позиції інших предметів, показуючи світ як цілісну систему. [52]

У предметі літератури такі зв'язки проявляються, наприклад, коли вивчаються історичні обставини, що вплинули на створення художніх творів, або при аналізі, як письменники відображали факти своєї епохи. Внаслідок використання міжпредметних зв'язків уроки стають більш захопливими та глибокими: учні краще розуміють історичний контекст творів, світогляд авторів, основні ідеї текстів. Це не лише оптимізує навчальний процес, а й формує цілісне розуміння історії й культури, розвиває критичне мислення та навички практичного застосування знань, наприклад, порівняння літературних образів з реальними подіями чи особами. [48]

Савченко О. Я. трактує міжпредметні зв'язки як узгодження спорідненого змісту, що сприяє глибшому та багатогранному пізнанню об'єктів. У педагогіці вони слугують мостом між різними дисциплінами, що дає змогу розглядати явища, поняття та види діяльності у взаємозв'язку, забезпечуючи формування компетентностей. Такі зв'язки можуть існувати як у межах однієї освітньої галузі, так і між різними предметами або курсами. [57, ст. 48]

Отже, з вище написаного можна дійти висновку, що міжпредметні зв'язки у літературі – це дидактичний принцип, що передбачає узгодження, взаємопроникнення та взаємодію знань, умінь і навичок, здобутих учнями з різних навчальних предметів, з метою глибшого розуміння літературного твору, розкриття його змісту, ідейно-художніх особливостей та формування цілісного світогляду. Вони забезпечують єдність навчального процесу, сприяють розвитку асоціативного мислення, творчих здібностей і вмінню бачити зв'язки між літературою та іншими видами мистецтва, науками, явищами суспільного життя.

РОЗДІЛ 2.

МЕТОДИКА РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖПРЕДМЕНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

2.1. Принципи та підходи до використання міжпредметних зв'язків на уроках літератури в старших класах

Міжпредметні зв'язки в навчанні зарубіжної літератури становлять педагогічну категорію, що відображає комплексний підхід до формування знань та вмінь учнів старших класів. Реалізація цього підходу базується на розумінні літературного твору як багатовимірного культурного явища, що перебуває в органічному зв'язку з історичними процесами, філософськими концепціями, мистецькими течіями та соціальними трансформаціями епохи його створення.

Методична система використання міжпредметних зв'язків на уроках літератури ґрунтується на декількох фундаментальних принципах. Принцип науковості передбачає опору на достовірні факти з історії, мистецтвознавства, філософії та інших галузей знань. Принцип систематичності вимагає послідовного та регулярного звернення до матеріалу суміжних дисциплін протягом усього навчального року. Принцип доступності орієнтує вчителя на врахування вікових та психологічних особливостей старшокласників під час добору міжпредметного матеріалу.

Для систематизації підходів до реалізації міжпредметних зв'язків доцільно виокремити основні напрями інтеграції літератури з іншими дисциплінами. Наведена нижче таблиця демонструє типологію міжпредметних зв'язків у викладанні зарубіжної літератури. [68]

Таблиця 2.1

Типологія міжпредметних зв'язків на уроках зарубіжної літератури

Тип зв'язку	Предмет інтеграції	Форми реалізації	Приклад
Змістовний	Історія	Вивчення історичного контексту твору	Французька революція у романі «Знедолені» В. Гюго
Понятійний	Філософія	Засвоєння філософських концепцій через літературу	Екзистенціалізм у творах А. Камю
Діяльнісний	Образотворче мистецтво	Аналіз ілюстрацій, створення власних візуалізацій	Ілюстрації Г. Доре до «Божественної комедії»
Методичний	Іноземна мова	Читання фрагментів оригінальною мовою	Сонети В. Шекспіра англійською
Ціннісний	Етика	Обговорення морально-етичних проблем твору	Проблема совісті у творі Франца Кафки «Перевтілення»

Аналіз представленої типології засвідчує багатовекторність міжпредметних зв'язків у літературній освіті. Кожен тип зв'язку виконує специфічну функцію в навчальному процесі та сприяє формуванню різних компетентностей учнів. Методологічною основою використання міжпредметних

зв'язків виступає інтегративний підхід до навчання літератури. Цей підхід реалізується через:

1. Контекстуальне вивчення літературних творів, що передбачає розгляд художнього тексту в широкому культурно-історичному контексті епохи.
2. Компаративний аналіз, який дозволяє встановлювати паралелі між літературними творами та творами інших видів мистецтва.
3. Проблемно-тематичний підхід, за якого одна проблема або тема розглядається крізь призму різних навчальних дисциплін.
4. Проектну діяльність, що інтегрує знання з різних предметів у процесі виконання навчальних завдань.

Інтеграція зарубіжної літератури з історією становить один із пріоритетних напрямів міжпредметної взаємодії в старших класах. Літературний твір розглядається як історичне джерело, що відображає соціальні, економічні та політичні реалії певної епохи. Вивчення роману «Собор Паризької Богоматері» В. Гюго неможливе без розуміння середньовічної Франції, її соціальної структури та культурних традицій. Аналіз творів Е. М. Ремарка вимагає знання історії Першої світової війни та міжвоєнного періоду в Німеччині. [1, ст. 27-29]

Зв'язок літератури з філософією набуває особливого значення в старших класах, коли учні здатні до абстрактного мислення та рефлексії. Філософські ідеї часто становлять ідейну основу літературних творів, визначають світогляд персонажів та авторську концепцію. Вивчення екзистенціалізму через романи Ж.-П. Сартра та А. Камю, знайомство з філософією абсурду через драматургію Е. Йонеско та С. Беккета дозволяє старшокласникам засвоїти складні філософські концепції через емоційно насичений художній матеріал. [4, ст. 176]

Наступна таблиця конкретизує рівні реалізації міжпредметних зв'язків залежно від ступеня інтеграції навчального матеріалу.

Таблиця 2.2

Рівні реалізації міжпредметних зв'язків на уроках літератури

Рівень	Характеристика	Методичні прийоми	Результат
Епізодичний	Фрагментарне використання матеріалу суміжних дисциплін	Коментар учителя, короткі довідки	Розширення кругозору учнів
Систематичний	Регулярне звернення до міжпредметних зв'язків	Бесіди, порівняльний аналіз	Формування цілісного сприйняття
Інтегративний	Повна інтеграція знань різних предметів	Інтегровані уроки, проекти	Синтез знань, міждисциплінарне мислення
Трансдисциплінарний	Вихід за межі окремих дисциплін	Дослідницькі роботи, творчі проекти	Формування метапредметних компетентностей

Інтеграція літератури з образотворчим мистецтвом та музикою відкриває широкі можливості для розвитку естетичного сприйняття учнів. Аналіз ілюстрацій до літературних творів, порівняння літературних описів із живописними полотнами, прослуховування музичних творів, створених на

основі літературних сюжетів – усе це збагачує сприйняття художнього тексту та розвиває асоціативне мислення. Вивчення романтизму як літературної течії неможливе без знайомства з романтичною музикою Шопена, Шумана, Ліста та живописом Деларуа, Фрідріха, Тернера. [11, ст. 66-73]

Особливого значення набуває інтеграція зарубіжної літератури з вивченням іноземних мов. Читання фрагментів творів в оригіналі, навіть у адаптованому вигляді, дозволяє учням відчувати особливості авторського стилю, багатство мовних засобів, гру слів та інші елементи, що часто втрачаються в перекладі. Порівняння різних перекладів одного твору стимулює критичне мислення та формує уявлення про переклад як творчий процес інтерпретації оригіналу. [1, ст. 29]

Методичний потенціал міжпредметних зв'язків реалізується через систему навчальних завдань різного рівня складності:

– Репродуктивні завдання передбачають відтворення знань з інших предметів у контексті вивчення літературного твору (наприклад, розповісти про історичну епоху створення твору).

– Аналітичні завдання вимагають встановлення зв'язків між літературними явищами та явищами інших галузей культури (порівняти літературний образ із його живописним втіленням).

– Творчі завдання спрямовані на створення нових інтегрованих продуктів (створити презентацію, що поєднує літературний, історичний та мистецький матеріал).

Зв'язок літератури з природничими науками, хоч і здається менш очевидним, також має значний освітній потенціал. Науково-фантастична література Ж. Верна, Г. Уеллса, А. Азімова дозволяє обговорювати наукові гіпотези та досягнення, етичні проблеми наукового прогресу. Вивчення творів про природу стимулює інтерес до екології, біології, географії. [47]

Психолого-педагогічні умови ефективного використання міжпредметних зв'язків включають врахування вікових особливостей старшокласників, їхньої готовності до абстрактного мислення та синтезу знань. У 10-11 класах учні вже володіють достатнім обсягом знань з різних предметів, що створює базу для встановлення міжпредметних зв'язків. Водночас необхідно уникати перевантаження учнів надмірним обсягом додаткової інформації, дотримуватись балансу між глибиною та широтою міжпредметної інтеграції.

Педагогічна практика засвідчує, що систематичне використання міжпредметних зв'язків підвищує мотивацію до вивчення літератури, розвиває критичне мислення, формує цілісне уявлення про культурні процеси. Учні починають сприймати літературу не як ізольований навчальний предмет, а як органічну частину світової культури, що перебуває в постійній взаємодії з іншими формами людської діяльності. [51]

Міжпредметні зв'язки у навчанні зарубіжної літератури виступають потужним інструментом формування цілісного культурного мислення старшокласників. Їх застосування дає змогу розглядати літературний твір не як ізольований об'єкт, а як багатогранне явище, що народжене історичними подіями, мистецькими тенденціями, філософськими ідеями та соціальними процесами свого часу. Поєднання матеріалу різних дисциплін забезпечує глибше й усвідомленіше розуміння художнього тексту, сприяє розвитку аналітичного та критичного мислення, формує здатність учнів бачити взаємозв'язки між культурними явищами й інтерпретувати їх у широкому контексті.

Ефективність міжпредметної інтеграції зумовлена продуманою методичною системою, яка поєднує контекстуальний підхід, компаративний аналіз, проблемно-тематичне вивчення та проєктну діяльність. Такий підхід не лише збагачує зміст уроків, а й стимулює внутрішню мотивацію учнів, допомагає їм осмислювати літературу як живий компонент світової культури. Систематичне використання міжпредметних зв'язків формує в учнів уміння синтезувати знання,

застосовувати їх у нових ситуаціях і робити власні висновки, що є важливою складовою сучасної освіти та підготовки до подальшої інтелектуальної діяльності. [9, ст. 37 - 38]

2.2. Міжпредметні проєкти та інтегровані уроки, як ефективна форма розвитку читацької компетентності учнів 10-11 класів

Читацька компетентність старшокласників розглядається в сучасній методиці як інтегративна якість особистості, що включає не лише здатність розуміти та інтерпретувати художній текст, а й уміння встановлювати зв'язки між літературою та іншими сферами культури, критично осмислювати прочитане, формулювати власну позицію. Розвиток цієї компетентності ефективно здійснюється через організацію міжпредметних проєктів та інтегрованих уроків.

Проектна діяльність у викладанні зарубіжної літератури реалізує діяльнісний підхід до навчання, коли учні не пасивно засвоюють інформацію, а активно конструюють знання через самостійну дослідницьку роботу. Міжпредметні проєкти характеризуються тим, що їх виконання вимагає інтеграції знань та вмінь з різних навчальних дисциплін для розв'язання комплексного навчального завдання. [35, ст. 120]

Типологія міжпредметних проєктів у літературній освіті може бути представлена за різними критеріями. За часом виконання виділяють короткострокові проєкти (1-2 уроки), середньострокові (1-2 тижні) та довгострокові (семестр, навчальний рік). За кількістю учасників розрізняють індивідуальні, парні, групові та колективні проєкти. За характером діяльності можна виокремити дослідницькі, творчі, інформаційні та практико-орієнтовані проєкти.

Структура навчального проєкту з літератури містить кілька обов'язкових компонентів, що забезпечують його педагогічну ефективність.

Таблиця 2.3

Структура міжпредметного проєкту з зарубіжної літератури

Етап проєкту	Зміст діяльності	Роль учителя	Роль учнів	Термін виконання
Підготовчий	Визначення теми, мети, завдань	Консультант, координатор	Обговорення, планування	1-2 уроки
Пошуковий	Збір інформації з різних джерел	Спостерігач, помічник	Дослідження, аналіз	1-2 тижні
Аналітичний	Систематизація та узагальнення матеріалу	Науковий керівник	Структурування знань	3-5 днів
Практичний	Створення продукту проєкту	Експерт	Оформлення результатів	3-7 днів
Презентаційний	Захист проєкту	Організатор, експерт	Презентація, обговорення	1-2 уроки
Рефлексивний	Оцінювання та самооцінювання	Оцінювач	Аналіз досвіду	Частина уроку

Представлена структура забезпечує послідовне проходження всіх стадій проєктної діяльності від задуму до рефлексії, що відповідає логіці дослідницького процесу та сприяє формуванню метапредметних умінь учнів. [13]

Дослідницькі проєкти з літератури передбачають вивчення певної проблеми з використанням методів наукового дослідження. Прикладом може бути проєкт «Вплив філософії Ф. Ніцше на європейську літературу ХХ століття»,

який вимагає опрацювання філософських текстів, аналізу літературних творів, встановлення зв'язків між філософськими ідеями та художніми образами. Виконання такого проєкту розвиває аналітичне мислення, навички роботи з науковими джерелами, вміння формулювати та аргументувати власні висновки.

Творчі проєкти орієнтовані на створення оригінального художнього продукту на основі літературного матеріалу. Це можуть бути сценарії кінофільмів за мотивами класичних творів, альтернативні закінчення романів, літературні журнали, присвячені певній епосі або письменнику, мультимедійні презентації, що поєднують текст, зображення та музику. Творчі проєкти розвивають уяву, креативність, естетичний смак учнів. [14, ст. 64]

Інформаційні проєкти спрямовані на збір, аналіз та систематизацію інформації з певної теми. Прикладом може бути створення віртуальної виставки «Портрет епохи романтизму в літературі, музиці та живописі», де учні добирають та систематизують матеріал про різні види мистецтва цієї епохи, встановлюють спільні риси та особливості, створюють каталог із коментарями.

Нижче представлена таблиця з конкретними прикладами міжпредметних проєктів для учнів старших класів. [77]

Таблиця 2.4

Приклади міжпредметних проєктів з зарубіжної літератури

Назва проєкту	Інтегровані предмети	Тип проєкту	Кінцевий продукт	Тривалість
«Мистецтво модернізму: від Джойса до Піка»	Література, історія, образотворче мистецтво	Дослідницький	Презентація, доповідь	2 тижні
«Віртуальна подорож	Література, історія,	Інформаційний	Інтерактивна карта	3 тижні

Англією Шекспіра»	географія, англійська мова			
«Екранізація роману: від тексту до кіно»	Література, мистецтво, інформатика	Творчий	Сценарій, відеофрагме нт	1 місяць
«Філософія екзистенціалізм у в літературі XX століття»	Література, філософія, історія	Дослідницький	Науковий есе	2 тижні
«Готичний роман: архітектура та література»	Література, історія, образотворч е мистецтво	Інформаційний	Альбом, презентація	2 тижні

Перелік представлених проєктів демонструє різноманітність форм міжпредметної інтеграції та можливостей для реалізації творчого потенціалу учнів. Кожен проєкт вимагає синтезу знань з різних дисциплін та застосування різноманітних умінь.

Інтегровані уроки становлять іншу форму реалізації міжпредметних зв'язків у викладанні літератури. На відміну від традиційного уроку, де міжпредметні зв'язки можуть використовуватись епізодично, інтегрований урок побудований на органічному поєднанні матеріалу двох або більше навчальних предметів навколо однієї теми або проблеми.

Методика підготовки інтегрованого уроку вимагає ретельного планування та координації між учителями різних предметів. Перший етап – визначення теми та мети уроку, що має бути релевантною для всіх інтегрованих дисциплін. Другий етап – добір навчального матеріалу, що забезпечує органічний синтез

знань. Третій етап – розробка структури уроку та системи завдань для учнів. Четвертий етап – визначення форм роботи та методів навчання. [54, ст. 90]

Інтегрований урок літератури та історії може бути присвячений темі "Відображення Першої світової війни у романі Е. М. Ремарка «На Західному фронті без змін»". На такому уроці учні аналізують історичні події початку ХХ століття, досліджують умови життя та побуту солдатів на фронті, встановлюють зв'язок між реальними фактами воєнної доби та художнім відтворенням трагізму війни у романі. Особливу увагу можна приділити тому, як історичні події трансформуються в образи, сюжети та концепції твору, а також як авторська позиція Ремарка відображає духовну кризу "втраченого покоління".

Організаційні форми інтегрованих уроків можуть бути різними. Найпоширенішою є форма бінарного уроку, коли два вчителі проводять урок разом, кожен представляючи свій предмет. Іншим варіантом є урок, підготовлений одним учителем, але з залученням матеріалу інших дисциплін. Також практикуються інтегровані уроки у формі конференцій, дискусій, віртуальних екскурсій.

Інтегрований урок літератури та образотворчого мистецтва може бути присвячений темі «Символізм у поезії та живописі». Учні аналізують символістські вірші Ш. Бодлера, П. Верлена, А. Рембо, розглядають картини художників-символістів, встановлюють спільні риси в літературі та живописі цієї течії, досліджують систему символів та їх значення. [62]

Таблиця 2.5

Моделі інтегрованих уроків зарубіжної літератури

Модель	Інтегровані предмети	Структура уроку	Методи роботи	Очікуваний результат

Бінарний урок	Література + Історія	Два вчителі, спільне планування	Лекція, бесіда, аналіз документів	Історико- літературний аналіз
Тематичний блок	Література + Мистецтво + Музика	Серія уроків навколо теми	Порівняльний аналіз, екскурсія	Цілісне сприйняття епохи
Проблемний урок	Література + Філософія + Етика	Постановка проблеми, дискусія	Дебати, есе, творчі завдання	Формування критичного мислення
Урок-екскурсія	Література + Історія + Географія	Віртуальна або реальна екскурсія	Дослідження, презентації	Просторове уявлення про епоху

Ефективність міжпредметних проєктів та інтегрованих уроків підтверджується результатами педагогічних досліджень. Учні, які регулярно беруть участь у проєктній діяльності, демонструють вищий рівень читацької компетентності, здатність до самостійного аналізу складних текстів, уміння встановлювати асоціативні зв'язки між різними культурними явищами.

Важливим аспектом організації міжпредметних проєктів є оцінювання результатів роботи учнів. Критерії оцінювання мають враховувати не лише кінцевий продукт, а й процес роботи над проєктом. До основних критеріїв належать:

1. Повнота розкриття теми та глибина дослідження.
2. Оригінальність підходу та креативність рішень.
3. Якість використання міжпредметних зв'язків.
4. Оформлення та презентація результатів.
5. Особистий внесок кожного учасника проєкту. [17, ст. 273]

Міжпредметні проєкти розвивають у старшокласників комплекс важливих умінь: планування діяльності, пошук та відбір інформації, критичний аналіз

джерел, синтез знань з різних галузей, публічні виступи, робота в команді. Ці уміння мають метапредметний характер та формують готовність учнів до навчання в університеті та самостійної інтелектуальної діяльності.

Інтегровані уроки та проекти створюють умови для реалізації особистісно-орієнтованого підходу в навчанні. Учні отримують можливість обирати тему проекту відповідно до власних інтересів, працювати в комфортному темпі, демонструвати свої сильні сторони. Це підвищує мотивацію до навчання, сприяє розвитку самостійності та відповідальності. [36, ст. 316]

Досвід педагогічної практики засвідчує, що систематичне використання міжпредметних проектів та інтегрованих уроків трансформує ставлення учнів до літератури. Предмет перестає сприйматись як сукупність текстів для обов'язкового читання та переказу, натомість постає як захоплива сфера пізнання людини, суспільства, культури. Учні починають бачити в літературі джерело ідей, емоцій, естетичних переживань, що має безпосереднє відношення до їхнього власного життя.

2.3. Методичні прийоми роботи на уроках зарубіжної літератури з використанням міжпредметних зв'язків

Методичні прийоми реалізації міжпредметних зв'язків на уроках зарубіжної літератури становлять систему конкретних способів організації навчально-пізнавальної діяльності учнів, спрямованих на інтеграцію знань з різних дисциплін у процесі вивчення художніх творів. Ефективність використання цих прийомів залежить від дидактичної мети уроку, специфіки літературного матеріалу, рівня підготовки учнів та технічного забезпечення навчального процесу.

Коментування історичного та культурного контексту становить один із базових методичних прийомів міжпредметної інтеграції. Цей прийом

реалізується через систему коментарів учителя або підготовлених учнівських повідомлень, що розкривають історичні реалії епохи створення твору, біографічні факти з життя письменника, культурні традиції та соціальні умови. Коментування може здійснюватися на різних етапах вивчення твору: під час вступної бесіди для створення необхідного історико-культурного тла, в процесі аналізу тексту для пояснення окремих епізодів чи образів, на етапі узагальнення для встановлення місця твору в літературному процесі. [42]

Наведена таблиця систематизує основні прийоми роботи з міжпредметним матеріалом на різних етапах уроку літератури.

Таблиця 2.6

Методичні прийоми реалізації міжпредметних зв'язків

Етап уроку	Методичний прийом	Міжпредметний зміст	Форма роботи	Результат
Мотивація	Перегляд репродукцій, прослуховування музики	Образотворче мистецтво, музика	Фронтальна	Емоційний настрій, інтерес
Актуалізація	Історичний коментар, хронологічна таблиця	Історія	Бесіда	Актуалізація знань
Вивчення нового	Порівняльний аналіз, екфразис	Мистецтво, музика	Групова, індивідуальна	Глибоке розуміння тексту
Закріплення	Творчі завдання, проекти	Різні предмети	Самостійна робота	Застосування знань

Рефлексія	Есе, дискусія	Філософія, етика	Фронтальна, індивідуальн а	Особистісне осмислення
-----------	---------------	---------------------	----------------------------------	---------------------------

Представлені в таблиці прийоми забезпечують комплексне використання міжпредметних зв'язків на всіх етапах навчального процесу, що сприяє формуванню цілісного сприйняття літературного твору в широкому культурному контексті.

Використання аудіовізуальних матеріалів становить ефективний прийом створення багатоканального сприйняття художнього тексту. Перегляд фрагментів екранізацій літературних творів, документальних фільмів про епоху або письменника, прослуховування музичних творів, створених на основі літературних сюжетів, збагачує емоційне сприйняття літератури та створює додаткові можливості для інтерпретації художнього тексту. [34, ст. 3]

Створення віртуальних екскурсій місцями дії літературних творів або місцями, пов'язаними з життям письменників, дозволяє інтегрувати знання з географії, історії, архітектури. Учні досліджують топографію міст, описаних у романах, особливості природних ландшафтів, архітектурні пам'ятки епохи. [19] Цей прийом особливо ефективний при вивченні творів, де місце дії відіграє важливу роль у розгортанні сюжету та формуванні атмосфери.

Складання хронологічних та синхронних таблиць дозволяє встановити зв'язки між літературними явищами та подіями в інших сферах культури, науки, політики. Хронологічна таблиця відображає послідовність подій у часі, синхронна – показує одночасні явища в різних галузях. Робота з такими таблицями розвиває історичне мислення, здатність бачити культурний процес у його динаміці та взаємозв'язках.

Наступна таблиця конкретизує методичні прийоми роботи з різними видами міжпредметних зв'язків у процесі вивчення конкретних літературних творів. [20]

Таблиця 2.7

**Прийоми реалізації міжпредметних зв'язків при вивченні
програмових творів**

Твір	Міжпредметний зв'язок	Методичний прийом	Навчальне завдання	Компетентності
"Гамлет" В. Шекспіра	Історія, філософія	Аналіз епохи Відродження, філософські проблеми	Дослідити гуманістичні ідеї в трагедії	Аналітичні, рефлексивні
"Фауст" Й. В. Гете	Філософія, міфологія	Порівняння з легендою про Фауста, аналіз філософських ідей	Проаналізувати трансформацію легенди	Компаративні, інтерпретаційні
"Божественна комедія" Данте	Історія, теологія, мистецтво	Вивчення середньовічної картини світу, аналіз ілюстрацій	Створити схему будови потойбічного світу	Систематизаційні, творчі
"На західному фронті без	Історія, соціологія	Історичний коментар, аналіз	Дослідити відображення історичних подій	Дослідницькі, критичні

змін" Е. М. Ремарк		соціальних проблем		
"Старий і море" Е. Хемінгуей	Філософія, психологія	Аналіз філософії стоїцизму, психологічн ий портрет	Написати есе про людину і природу	Рефлексивні, творчі

Дані таблиці демонструють конкретні шляхи реалізації міжпредметних зв'язків при вивченні різних за жанром та епохою літературних творів, що дозволяє урізноманітнити методичний інструментарій учителя.

Приєм літературного краєзнавства реалізується через вивчення зв'язків української літератури із зарубіжною, встановлення літературних контактів, виявлення типологічних схожостей та відмінностей. Учні досліджують, які зарубіжні письменники перебували в Україні, як українська тематика відображена в творах іноземних авторів, які українські письменники перекладали твори зарубіжної літератури або перебували під впливом певних літературних течій. Організація літературних дискусій з морально-етичних проблем, порушених у творах, інтегрує літературу з етикою, філософією, психологією. Дискусія передбачає зіткнення різних точок зору, аргументацію власної позиції, критичне осмислення альтернативних підходів. Цей прийом розвиває комунікативні компетентності, критичне мислення, здатність до рефлексії та емпатії. [18]

Створення інтелект-карт та кластерів дозволяє візуалізувати міжпредметні зв'язки, структурувати інформацію, встановлювати асоціативні ряди. В центрі інтелект-карти розміщується основне поняття або твір, від якого відходять гілки до пов'язаних з ним явищ з різних сфер культури. Цей прийом особливо ефективний при узагальненні матеріалу про літературну епоху або напрям.

Використання біографічного методу з елементами психології та соціології передбачає вивчення особистості письменника в контексті епохи, аналіз впливу життєвих обставин на творчість, дослідження психологічних мотивів творчої діяльності. Учні встановлюють зв'язки між біографічними фактами та проблематикою творів, виявляють автобіографічні елементи в художніх текстах. [59, ст. 80]

Лінгвістичний аналіз тексту з елементами перекладознавства дозволяє усвідомити специфіку авторського стилю, проблеми художнього перекладу, особливості функціонування мовних засобів у художньому тексті. Учні порівнюють різні переклади одного твору, аналізують, як перекладачі передають художні засоби оригіналу, які втрати і здобутки виникають у процесі перекладу. Прийом читання фрагментів тексту в оригіналі (для учнів, які вивчають відповідну іноземну мову) дозволяє відчувати особливості авторського стилю, ритміку прози або віршів, звукопис та інші елементи форми, що не завжди зберігаються в перекладі. Це стимулює інтерес до вивчення іноземних мов та формує уявлення про переклад як творчу інтерпретацію оригіналу. Виконання творчих завдань міжпредметного характеру активізує різні види діяльності учнів та дозволяє реалізувати їхній творчий потенціал. До таких завдань належать:

- Створення ілюстрацій до літературних творів у різних художніх манерах.
- Складання музичних добірок, що відповідають атмосфері твору або епохи.
- Написання есе на філософські теми, порушені в літературному творі.
- Створення презентацій про епоху, письменника, літературний напрям.
- Розробка маршрутів літературних екскурсій.
- Складання кросвордів, вікторин, інтелектуальних ігор з міжпредметним змістом. [43]

Використання інформаційно-комунікаційних технологій відкриває нові можливості для реалізації міжпредметних зв'язків. Учні створюють

мультимедійні презентації, відеоролики, інтерактивні карти, віртуальні виставки, блоги, присвячені літературним темам. Робота з цифровими ресурсами розвиває інформаційну компетентність, медіаграмотність, навички роботи з великими обсягами інформації. Організація рольових ігор та інсценізацій з елементами історичної реконструкції дозволяє учням емоційно пережити атмосферу епохи, увійти в ролі літературних персонажів, відчутти особливості побуту, звичаїв, світогляду людей минулого. Цей прийом особливо ефективний при вивченні драматичних творів, але може використовуватись і для епічних текстів. Залучення учнів до дослідницької діяльності з елементами літературознавчого аналізу передбачає самостійне вивчення певної проблеми на основі опрацювання наукових джерел, критичних статей, мемуарної літератури. Учні вчаться працювати з науковим текстом, виділяти основні ідеї, співставляти різні точки зору, формулювати власні висновки. [22, ст. 161]

Проведення літературних квестів та веб-квестів поєднує елементи гри та навчання, стимулює пізнавальну активність учнів. Квест передбачає послідовне виконання завдань різного характеру, що вимагають знань з різних предметів. Веб-квест реалізується в онлайн-форматі з використанням інтернет-ресурсів.

Методична ефективність використання міжпредметних зв'язків залежить від дотримання певних педагогічних умов. По-перше, міжпредметний матеріал має бути органічно пов'язаний з основним змістом уроку та підпорядкований дидактичній меті. По-друге, обсяг міжпредметної інформації має відповідати віковим можливостям учнів та часовим рамкам уроку. По-третє, використання міжпредметних зв'язків має бути систематичним, а не епізодичним. [24, ст. 70]

Диференційований підхід у застосуванні міжпредметних прийомів передбачає врахування індивідуальних особливостей учнів, їхніх інтересів та рівня підготовки. Учні з високим рівнем мотивації можуть отримувати завдання підвищеної складності, що вимагають самостійного дослідження, творчого підходу. Для учнів, які потребують додаткової підтримки, доцільно

використовувати наочність, чіткі алгоритми виконання завдань, групові форми роботи. Оцінювання результатів роботи з міжпредметним матеріалом має враховувати не лише обсяг засвоєних знань, а й розвиток умінь встановлювати зв'язки між різними галузями знань, критично осмислювати інформацію, творчо застосовувати знання в нових ситуаціях. Важливим є формувальне оцінювання, що дозволяє відслідковувати динаміку розвитку компетентностей учнів протягом навчального процесу. [5]

Педагогічна практика засвідчує, що систематичне використання різноманітних методичних прийомів реалізації міжпредметних зв'язків суттєво підвищує якість літературної освіти. Учні краще розуміють художні тексти, коли сприймають їх у широкому культурному контексті. Вони активніше залучаються до навчального процесу, коли мають можливість застосовувати знання з різних предметів, проявляти творчість, працювати з різноманітними джерелами інформації. [61]

Міжпредметні зв'язки у викладанні зарубіжної літератури виступають важливим інструментом формування читацької компетентності старшокласників, оскільки забезпечують глибше та більш усвідомлене сприйняття художнього тексту. Інтеграція літератури з історією, мистецтвом, філософією, музикою чи географією дозволяє побачити літературний твір не як ізольований художній артефакт, а як частину ширшого культурного простору та інтелектуальної традиції. [63] Саме таке цілісне бачення світу й сприяє розвитку аналітичного мислення, здатності до інтерпретації, формуванню власної позиції.

Проектна діяльність та інтегровані уроки створюють умови для активної взаємодії учнів із навчальним матеріалом, де вони стають не пасивними слухачами, а дослідниками, творцями, аналітиками. Чітка структура проєкту — від підготовчого етапу до рефлексії — формує універсальні та метапредметні вміння: планування, пошук інформації, критичний аналіз джерел, уміння презентувати результати й працювати в команді. Різноманітність типів проєктів

(дослідницькі, інформаційні, творчі, практико-орієнтовані) дозволяє враховувати інтереси та можливості кожного учня. [76, ст. 147]

Інтегровані уроки забезпечують органічне поєднання матеріалу різних дисциплін навколо однієї теми, що поглиблює зміст вивчення літературних творів і відкриває нові перспективи їх інтерпретації. Спільна робота вчителів різних предметів, використання аудіовізуальних матеріалів, хронологічних таблиць, порівняльний аналіз мистецьких явищ, інтерактивні форми діяльності — все це підсилює мотивацію до навчання та сприяє формуванню критично мислячої, культурно обізнаної особистості. [8]

Ефективність методичних прийомів міжпредметної інтеграції значною мірою залежить від їх цілеспрямованості, системності та відповідності віковим особливостям учнів. Раціональне поєднання історичного коментаря, мистецьких паралелей, елементів філософського аналізу, роботи з перекладами, творчих і дослідницьких завдань забезпечує багатовимірне прочитання тексту і сприяє формуванню стійкого інтересу до літератури.

Таким чином, міжпредметні зв'язки перетворюють урок літератури на простір інтелектуального діалогу, пошуку та творчості. Вони допомагають учням побачити в літературі не просто навчальний предмет, а живу сферу духовного досвіду людства, що здатна формувати світогляд, розширювати горизонти пізнання й виховувати здатність до співпереживання. Саме систематичне використання інтегрованих підходів є дієвим шляхом підвищення якості літературної освіти та підготовки учнів до подальшої навчальної та професійної діяльності.

РОЗДІЛ III

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА МЕТОДИКИ ВИКОРИСТАННЯ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

3.1. Організація експериментально-дослідного навчання

Перевірка ефективності розробленої методики використання міжпредметних зв'язків на уроках зарубіжної літератури проводилася на базі закладу загальної середньої освіти протягом 2024–2025 навчального року. Для дослідження було обрано учнів 10–11 класів, оскільки саме в старшій школі відбувається поглиблене вивчення літературних творів та формування цілісної картини світу.

Експеримент охоплював три основні етапи. Спочатку проводився констатувальний етап, під час якого визначався початковий рівень знань учнів та їхня здатність встановлювати зв'язки між різними предметами. Потім відбувався формувальний етап, коли безпосередньо впроваджувалася розроблена методика. Під час підготовки до експерименту було сформовано дві групи учнів. Експериментальна група навчалася за розробленою методикою з активним використанням міжпредметних зв'язків, тоді як контрольна група працювала за традиційною методикою викладання літератури. Кількісний склад груп був приблизно однаковим, що дозволило забезпечити об'єктивність порівняння результатів.

Таблиця 3.1

Характеристика груп учасників експерименту

Група	Кількість учнів	Клас	Тип закладу освіти	Рівень успішності
Експериментальна	10	10	Школа	Середній та високий
Контрольна	10	10	Школа	Середній та високий
Експериментальна	9	11	Школа	Середній
Контрольна	9	11	Школа	Середній
Загалом	19	10-11	1 заклад	Різний

Як бачимо з таблиці, загальна кількість учасників експерименту становила 19 учнів. Групи були сформовані з урахуванням приблизно однакового рівня базової підготовки, що підтверджувалося результатами вхідного діагностування. Це дало змогу коректно порівнювати подальші зміни в навчальних досягненнях.

Для проведення експерименту була розроблена детальна програма уроків зарубіжної літератури з інтеграцією різних навчальних предметів. Основними напрямками інтеграції стали:

1. Література та історія (контекст епохи, історичні події у творах)
2. Література та мистецтво (живопис, музика, архітектура)
3. Література та філософія (світоглядні концепції, ідеї)
4. Література та географія (просторові образи, культурні особливості)

[65]

Кожен урок у експериментальній групі будувався за принципом поступового розширення міжпредметних зв'язків. Спочатку учні аналізували літературний твір з точки зору його художніх особливостей, а потім поступово залучали знання з інших дисциплін для глибшого розуміння змісту та контексту.

Таблиця 3.2

Структура експериментального навчання

Етап експерименту	Тривалість	Основні завдання	Методи дослідження
Констатувальний	2 тижні	Діагностика початкового рівня	Тестування, анкетування, спостереження
Формувальний	4 місяці	Впровадження методики	Уроки, проєкти, творчі роботи
Контрольний	2 тижні	Оцінка результатів	Підсумкове тестування, аналіз робіт

Констатувальний етап дав змогу виявити типові проблеми учнів при вивченні зарубіжної літератури. Більшість школярів сприймали літературні твори ізольовано від культурно-історичного контексту, мали труднощі з розумінням філософського підтексту творів та не вміли використовувати знання з інших предметів для аналізу художніх текстів.

Під час формувального етапу в експериментальній групі систематично застосовувалися різноманітні прийоми встановлення міжпредметних зв'язків. Учні створювали порівняльні таблиці, працювали з репродукціями картин, слухали музичні твори епохи, аналізували історичні документи та філософські тексти. Такий комплексний підхід сприяв формуванню цілісного уявлення про літературний процес та місце конкретного твору в культурному просторі.

Важливим елементом експерименту було залучення учнів до проєктної діяльності. Школярі виконували міжпредметні проєкти, які потребували інтеграції знань з різних галузей:

– Літературно-історичні проєкти (наприклад, "Французька революція в літературі романтизму") – Літературно-мистецькі дослідження (порівняння живописних та літературних образів) – Філософсько-літературні аналізи (екзистенціалізм у творах Камю та Сартра)

Організація навчального процесу передбачала різноманітні форми роботи. Окрім традиційних уроків, проводилися інтегровані заняття за участю вчителів різних предметів, літературні вітальні, дискусійні клуби. Такі форми роботи сприяли розвитку критичного мислення та вміння аргументувати власну позицію з опорою на знання з різних дисциплін.

Важливо зазначити, що впровадження методики потребувало ретельної підготовки вчителя. Необхідно було не лише володіти глибокими знаннями з літератури, а й орієнтуватися в суміжних галузях, вміти знаходити точки дотику між предметами та будувати логічні зв'язки. Для цього розроблялися спеціальні методичні матеріали та проводилися консультації з учителями-предметниками.

3.2. Аналіз ефективності проведення дослідження

Результати експериментального навчання аналізувалися за кількома критеріями, що дозволило отримати комплексну картину впливу методики на навчальні досягнення учнів. Головними показниками стали рівень знань з літератури, здатність встановлювати міжпредметні зв'язки, розвиток критичного мислення та мотивація до вивчення предмета.

Для оцінювання результатів використовувався комплекс діагностичних методів. Це були письмові роботи аналітичного характеру, тестові завдання різного типу, усні відповіді під час уроків, творчі проєкти та самостійні дослідження. Кожен метод дозволяв виявити певні аспекти навчальних досягнень учнів.

Таблиця 3.3

Результати вхідного діагностування

Показник	Експериментальна група (%)	Контрольна група (%)	Різниця (%)
Високий рівень	22,6	24,5	-1,9
Достатній рівень	45,3	43,4	+1,9
Середній рівень	26,4	26,4	0
Низький рівень	5,7	5,7	0

Дані вхідного контролю показали, що на початку експерименту обидві групи мали приблизно однаковий рівень підготовки. Різниця в показниках не перевищувала 2%, що свідчить про коректність формування груп. Більшість учнів демонструвала достатній рівень знань, проте мала труднощі з глибоким аналізом творів та встановленням зв'язків з іншими предметами.

Під час формувального етапу систематично відслідковувалася динаміка змін у навчальних досягненнях. Учні експериментальної групи поступово опановували вміння використовувати знання з різних предметів для аналізу літературних творів. Вони почали самостійно шукати додаткову інформацію про епоху, звертати увагу на культурно-історичний контекст, порівнювати твори різних видів мистецтва.

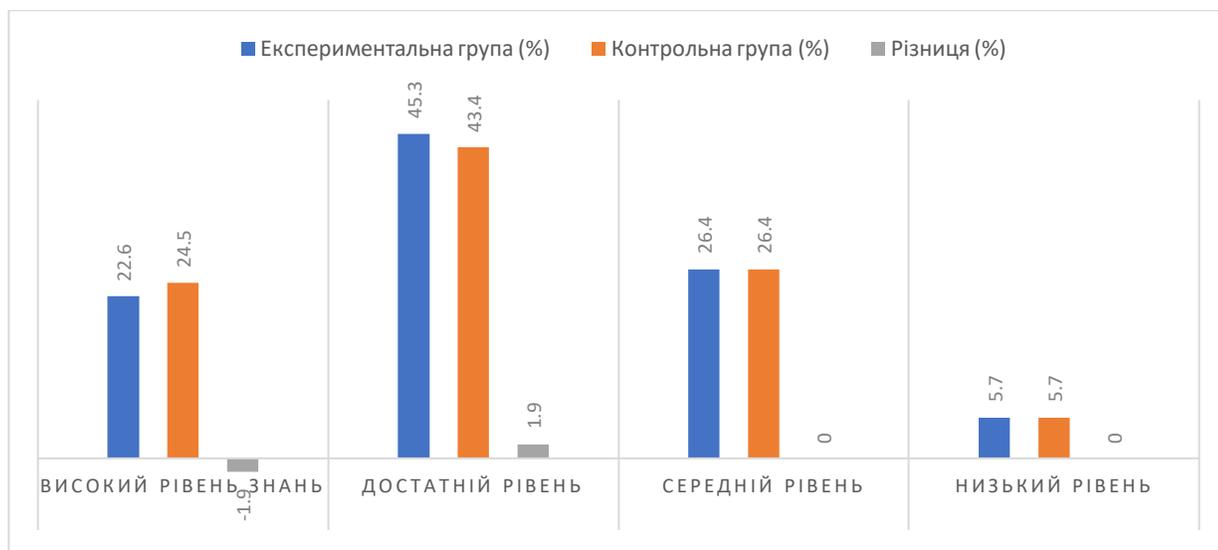

Рис. 3.1 Результати вхідного діагностування

Особливо помітні зміни відбулися у здатності учнів формулювати власні думки та аргументувати їх. Якщо на початку експерименту більшість школярів обмежувалася переказом змісту або повторенням готових тез з підручника, то згодом вони навчилися будувати власні інтерпретації з опорою на різні джерела знань. Це проявлялося як в усних відповідях, так і в письмових роботах.

Цікавими виявилися результати виконання міжпредметних проєктів. Учні демонстрували креативність у виборі тем та способів їх розкриття:

1. Створювали мультимедійні презентації з використанням живопису та музики
2. Складали порівняльні таблиці історичних подій та їх відображення у літературі
3. Розробляли віртуальні екскурсії місцями дії літературних творів
4. Аналізували філософські концепції через призму художніх образів

Таблиця 3.4

Результати підсумкового діагностування

Показник	Експериментальна група (%)	Контрольна група (%)	Приріст ЕГ	Приріст КГ
Високий рівень знань	39,6	28,3	+17,0	+3,8
Достатній рівень	49,1	47,2	+3,8	+3,8
Середній рівень	11,3	22,6	-15,1	-3,8
Низький рівень	0	1,9	-5,7	-3,8

Підсумкове тестування показало суттєве покращення результатів в експериментальній групі порівняно з контрольною. Кількість учнів з високим рівнем знань зросла на 17%, тоді як у контрольній групі цей показник збільшився лише на 3,8%. Водночас зменшилася кількість учнів із середнім та низьким рівнями, що свідчить про загальне підвищення якості знань.

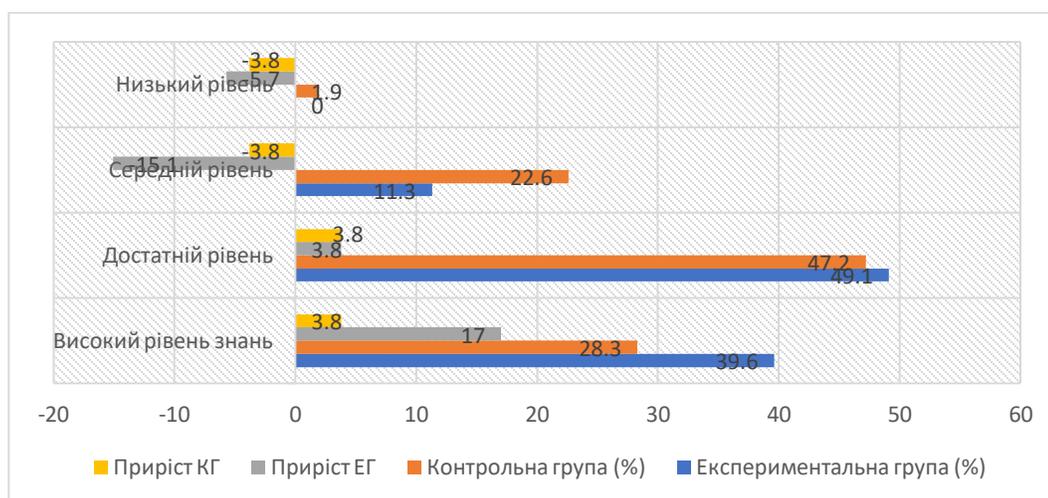

Рис. 3.2 Результати підсумкового діагностування

Аналіз письмових робіт показав якісні зміни в підходах учнів до аналізу літературних творів. У експериментальній групі роботи відрізнялися глибиною інтерпретації, наявністю посилань на історичні факти, філософські концепції, твори інших видів мистецтва. Учні вміло використовували термінологію з різних предметів, демонстрували широкий культурний кругозір.

Таблиця 3.5

Показники сформованості вміння встановлювати міжпредметні зв'язки

Вміння	ЕГ (початок)	ЕГ (кінець)	КГ (початок)	КГ (кінець)
Використання історичного контексту	2,3	4,1	2,4	2,9
Залучення знань з мистецтва	1,8	3,9	1,9	2,2
Застосування філософських концепцій	1,5	3,6	1,6	1,9
Географічні та культурні паралелі	2,1	3,8	2,0	2,4

Примітка: оцінювання проводилося за 5-бальною шкалою

Ці дані переконливо доводять, що систематична робота з міжпредметними зв'язками сприяє формуванню інтегрованого мислення. Учні експериментальної групи навчилися бачити літературу не як ізольований предмет, а як частину загального культурного простору. Це проявлялося в їхній здатності проводити паралелі, знаходити спільні риси та відмінності між явищами різних сфер.

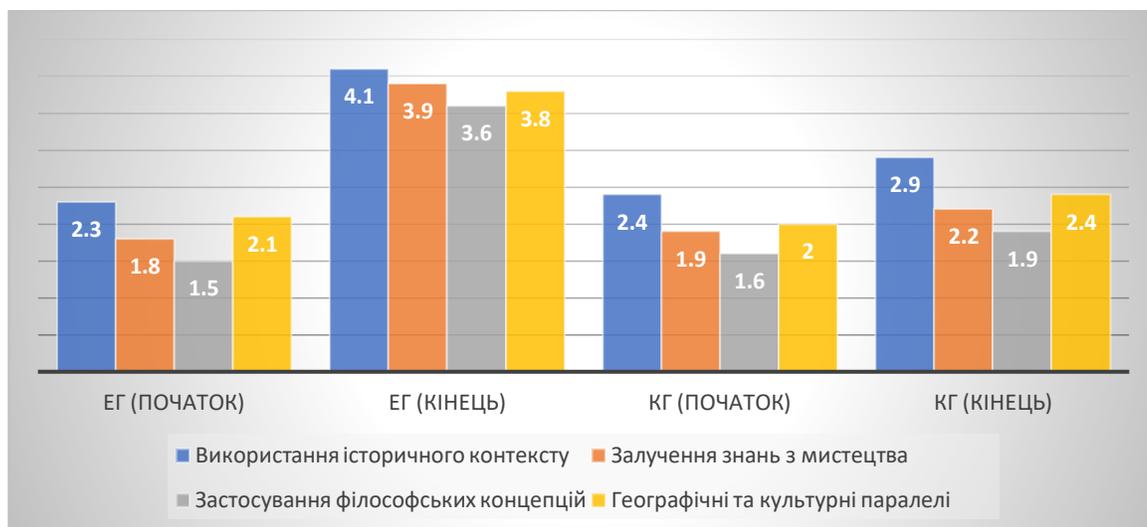

Рис. 3.3 Показники сформованості вміння встановлювати міжпредметні зв'язки

Важливим показником ефективності методики стала зміна мотивації учнів до вивчення літератури. Анкетування показало, що в експериментальній групі 78% учнів почали сприймати уроки літератури як цікаві та корисні, тоді як у контрольній групі цей показник становив 54%. Багато школярів відзначили, що міжпредметні зв'язки допомогли їм краще зрозуміти твори та побачити їх сучасну актуальність.

Учні експериментальної групи також демонстрували більшу активність на уроках. Вони охоче брали участь у дискусіях, ставили запитання, пропонували власні варіанти інтерпретації творів. Це свідчить про те, що міжпредметний підхід стимулює пізнавальну активність та розвиває самостійність мислення.

Аналіз результатів виконання творчих завдань показав значні якісні зміни. Учні експериментальної групи створювали більш глибокі та багатоаспектні роботи, демонстрували оригінальність мислення та вміння синтезувати інформацію з різних джерел. Їхні есе, доповіді та презентації відрізнялися структурованістю, логічністю викладу та аргументованістю висновків.

Окремо варто відзначити розвиток комунікативних компетентностей. Під час групових проєктів та дискусій учні вчилися висловлювати власні думки, слухати інших, аргументувати позицію, шукати компроміси. Ці вміння є важливими не лише для вивчення літератури, а й для життя загалом. Робота в групах сприяла формуванню навичок співпраці та взаємодопомоги.

Спостереження за роботою учнів дали змогу виявити ще одну важливу закономірність. Міжпредметний підхід особливо ефективний для учнів з різними типами мислення. Ті, кому важко давалася абстрактна літературознавча термінологія, краще засвоювали матеріал через візуальні образи живопису або конкретні історичні факти. Це підтверджує доцільність диференційованого підходу з використанням міжпредметних зв'язків.

Результати експерименту показали статистично значущу різницю між групами за більшістю показників. Це дає підстави стверджувати, що розроблена методика є ефективною та може рекомендуватися для широкого використання в практиці викладання зарубіжної літератури в старших класах. Водночас варто враховувати, що успішність впровадження методики значною мірою залежить від професійної підготовки вчителя та наявності необхідних ресурсів.

Аналіз труднощів, що виникали під час експерименту, дав змогу сформулювати кілька важливих методичних рекомендацій:

- Міжпредметні зв'язки повинні бути органічними, а не штучними –
- Необхідно дозувати обсяг додаткової інформації, щоб не перевантажувати учнів
- Важливо навчити школярів самостійно знаходити та використовувати міжпредметні зв'язки
- Потрібна систематична робота, а не епізодичне використання окремих прийомів

Окрім основних показників знань і вмінь, у процесі аналізу враховувалися допоміжні чинники, що впливають на результативність навчання: рівень пізнавальної активності, інтерес до предмета та емоційне сприйняття

навчального процесу. Для цього використовували анкетування, педагогічні спостереження та самооцінювання учнів.

Таблиця 3.6

Рівень пізнавальної активності учнів

Показник	Експериментальна група (до експерименту), %	Експериментальна група (після), %	Контрольна група (до), %	Контрольна група (після), %
Висока активність (ініціатива, самостійний пошук інформації)	24,5	62,3	26,4	33,9
Середня активність (участь за ініціативою вчителя)	51,9	33,0	49,0	54,7
Низька активність (пасивне сприйняття матеріалу)	23,6	4,7	24,6	11,4

Після впровадження методики частка учнів з високою пізнавальною активністю зросла майже в 2,5 раза. У контрольній групі зміни були мінімальними, що підтверджує вплив міжпредметного підходу на мотиваційну складову навчання.

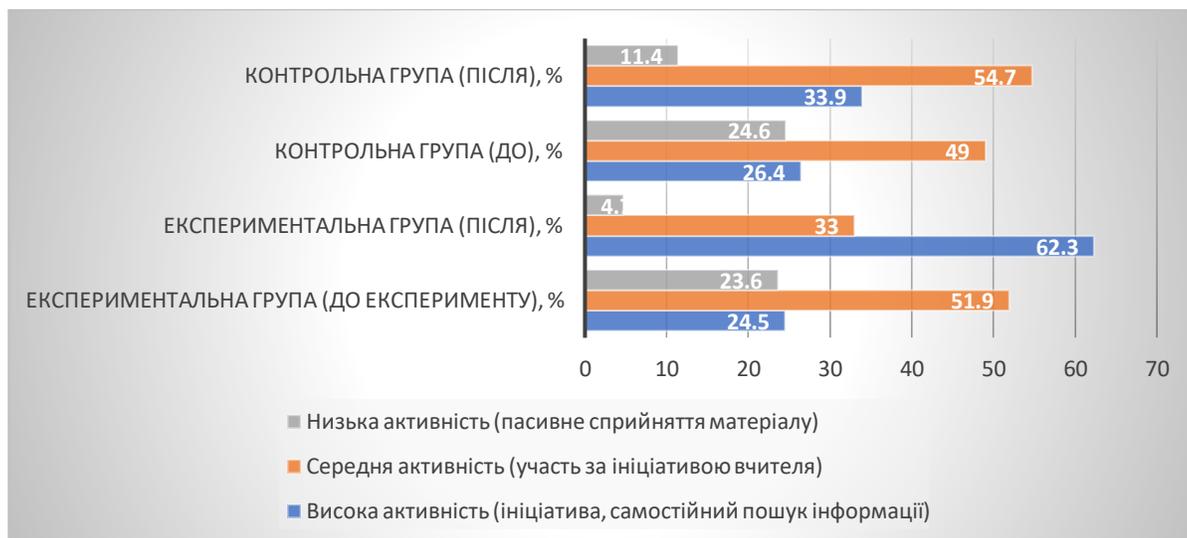

Рис. 3.4 Рівень пізнавальної активності учнів

Для оцінки інтересу до уроків літератури використовувалася шкала ставлення, де учні оцінювали заняття за п'ятьма критеріями: цікавість, новизна, користь, творчість і взаємодія.

Таблиця 3.7

Динаміка інтересу учнів до предмета

Критерій	Експериментальна група (до), %	Експериментальна група (після), %	Контрольна група (до), %	Контрольна група (після), %
Цікавість до уроків	48,1	81,1	50,0	56,6

Відчуття новизни матеріалу	39,6	77,4	41,5	52,8
Практична користь	45,3	74,5	47,2	53,8
Можливість творчості	41,5	79,2	40,6	50,9
Комунікатив на взаємодія	52,8	83,0	51,9	58,5

Інтегровані уроки зарубіжної літератури сприяли значному зростанню інтересу учнів до предмета. В експериментальній групі рівень позитивного ставлення підвищився в середньому на 32%, тоді як у контрольній — лише на 7%.

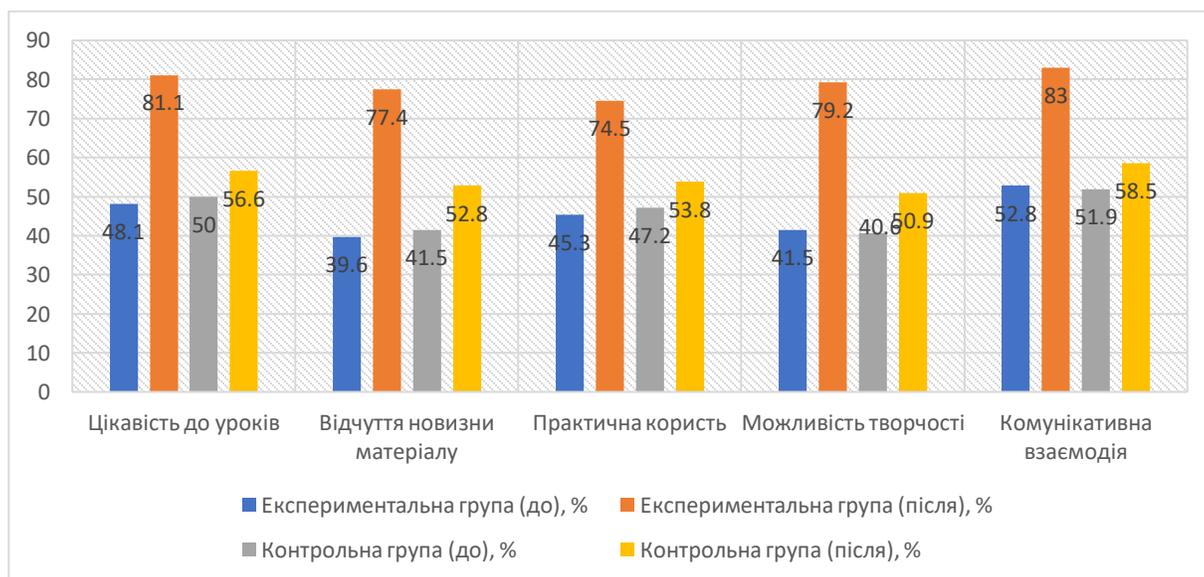

Рис. 3.5 Динаміка інтересу учнів до предмета

Окрему увагу було приділено емоційному фону уроків, оскільки позитивні емоції безпосередньо впливають на якість сприйняття та засвоєння матеріалу. Результати анкетування подані нижче.

Таблиця 3.8

Емоційно-психологічний стан учнів під час уроків

Показник	Експериментальна група (до), %	Експериментальна група (після), %	Контрольна група (до), %	Контрольна група (після), %
Почуття зацікавленості	43,4	84,9	45,3	55,7
Емоційна залученість у процес	37,7	79,2	38,7	51,9
Відчуття успіху	41,5	76,4	42,5	53,8
Рівень тривожності	21,7	9,4	22,6	18,9
Комфорт спілкування	54,7	87,7	55,6	61,3

Результати свідчать про те, що застосування міжпредметних зв'язків позитивно впливає на емоційне самопочуття школярів. Учні відчувають більше впевненості, зацікавленості та задоволення від навчання.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дало змогу теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити методику використання міжпредметних зв'язків на уроках зарубіжної літератури в старших класах. Аналіз філософських, психолого-педагогічних, літературознавчих та науково-методичних праць засвідчив, що міжпредметні зв'язки є важливим чинником формування цілісного світогляду учнів та розвитку їхньої читацької компетентності. Встановлено, що інтегративний підхід до вивчення літератури дозволяє розглядати художній твір як багатовимірне культурне явище, що перебуває в органічному зв'язку з історичними процесами, філософськими концепціями, мистецькими течіями та соціальними трансформаціями епохи його створення.

У роботі систематизовано та охарактеризовано основні типи міжпредметних зв'язків: змістовний, понятійний, діяльнісний, методичний та ціннісний. Виокремлено чотири рівні реалізації міжпредметних зв'язків залежно від ступеня інтеграції навчального матеріалу: епізодичний, систематичний, інтегративний та трансдисциплінарний. Доведено, що найбільш ефективним є систематичний та інтегративний рівні, які забезпечують формування цілісного сприйняття літературного процесу та розвивають міждисциплінарне мислення старшокласників.

Розроблено методику організації міжпредметних проєктів та інтегрованих уроків як ефективної форми розвитку читацької компетентності учнів 10-11 класів. Запропоновано типологію проєктів за різними критеріями та схарактеризовано їхню структуру. Обґрунтовано доцільність використання різних моделей інтегрованих уроків: бінарного уроку, тематичного блоку, проблемного уроку та уроку-екскурсії. Систематизовано методичні прийоми реалізації міжпредметних зв'язків на різних етапах уроку літератури, зокрема коментування історичного та культурного контексту, використання екфразису,

застосування аудіовізуальних матеріалів, створення віртуальних екскурсій, складання хронологічних та синхронних таблиць.

Експериментальна перевірка розробленої методики показала її високу ефективність. Результати підсумкового діагностування засвідчили суттєве покращення показників в експериментальній групі порівняно з контрольною: кількість учнів з високим рівнем знань зросла на 17%, тоді як у контрольній групі цей показник збільшився лише на 3,8%. Спостерігалось значне підвищення рівня сформованості вмінь встановлювати міжпредметні зв'язки, зросла пізнавальна активність учнів (на 37,8% в експериментальній групі проти 7,5% у контрольній), підвищився інтерес до предмета. Учні експериментальної групи продемонстрували здатність до глибокого аналізу художніх творів з використанням знань з історії, філософії, мистецтва, географії, виявили уміння самостійно встановлювати зв'язки між літературними явищами та явищами інших галузей культури.

Отримані результати дослідження підтверджують гіпотезу про те, що систематичне використання міжпредметних зв'язків на уроках зарубіжної літератури сприяє формуванню цілісного світогляду учнів, розвитку їхнього критичного мислення, читацької та культурологічної компетентностей. Розроблена методика може бути рекомендована для впровадження в практику викладання зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амплєєва, Л. Ю. Інтегрований урок англійської мови та зарубіжної літератури в 7 класі / Л. Ю. Амплєєва // Зарубіжна література в школі. – 2007. – 8. – С. 27-29
2. Баруліна Ю. О. Визначення та наукове обґрунтування дидактичних умов формування ціннісно-сміслових орієнтацій учнів старшої школи у процесі вивчення математичних дисциплін // Science and Education a New Dimension: Pedagogy and Psychology, 2016. IV (40), Is. 81, С. 7 – 10.
3. Бишова Т. В. Інтегровані уроки. Київ: Шкільний світ, 2011. – 112 с
4. Булда А., Маньгора В. Методика формування знань про державу в учнів основної школи на уроках історії та правознавства: навч.-метод. посіб. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. 176 с
5. Варзацька Л. О. Інтерактивні технології в системі особистісно зорієнтованої освіти / Л. О. Варзацька, Л. М. Кратасюк // Бібліотека “Дивослово”. – № 4. –2006.
6. Житкова Н. Міжпредметні та внутрішньокурсів зв'язки як засоби формування міжпредметної компетентності на уроках правознавства в учнів 10 класів. Молодь і ринок. 2015. № 5(124). С. 88–94.
7. Жукова А. Міжпредметні зв'язки – ключовий чинник осучаснення педагогічних технологій профільного навчання. Освіта ХХІ століття: теорія, практика, перспективи : матер. І Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (Київ, 18 квіт. 2019 р.). Київ : Фенікс, 2019. С. 70–75
8. Ісаєва О. О. Теорія і технологія розвитку читацької діяльності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури: монографія. К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2003. 380 с.

9. Ісаєва О. О. Сучасні технології навчання у процесі викладання зарубіжної літератури. Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2003. – № 3. – С. 37–38.
10. Костюк Г. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. Костюк ; за ред. Л. Н. Прокопенко. – К., 1989. – 460 с.
11. Котковець А. Л. An integrated-skills approach to learning a foreign language through the use of the project method / А. Л. Котковець. // *Advanced education*. – 2014. – №2. – С. 66–73.
12. Матюшенко О. Міжпредметні зв'язки у викладанні історії – дієві критерії формування громадянської компетенції підростаючого покоління. // *Історія та правознавство*. – 2008. – № 32. – С. 6–7.
13. Мацевко-Бекерська Л. В. Методика викладання світової літератури: Навчально-методичний посібник. Львів, 2011.
14. Мельник О. В. Лінгвокультурологічний підхід до вивчення зарубіжної літератури в середній школі // *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2014. Вип. 2. -. 63–68.
15. Мельник Н. П. Інтеграція навчального процесу як сучасна освітня технологія. *Завуч*. 2010. № 22. С. 11 – 14.
16. Мірошниченко Л. Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах. Київ : Вища школа, 2007. 415 с.
17. Ніколаєва С. Ю. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. / Софія Юріївна Ніколаєва. – Київ: Ленвіт, 2003. – 273с.
18. Ніколенко О. М., Куцевол О. М. Сучасний урок зарубіжної літератури: посібник. 5–11 класи. К., 2003.

19. Ніколенко О.М., Таранік-Ткачук К.В., Фоміна С.П. та ін.. Зарубіжна література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів.
20. Ніколенко О. Storytelling як освітня технологія вивчення зарубіжної літератури. Всесвітня література в школах України. 2018.
21. Нова українська школа: poradnik для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік – К. : Видавничий дім «Плея ди», 2017. – 206 с.
22. Олізько Ю. Міждисциплінарний підхід як засіб реалізації основних дидактичних принципів навчання / Юлія Олізько. // «Pedagogical Discourse». – 2015. – №18. – С. 161–165.
23. Орлова О. В. Методика навчання зарубіжної літератури : навч. посібник. Полтава : ПНПУ, 2018. 204 с.
24. Поліщук Л. Б. Практикум з методики навчання світової літератури : навчально-методичний посібник. Умань : ВПЦ «Візаві», 2020. 139 с
25. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ, 2007. 144 с. Сизоненко, Галина Олегівна. "Віртуальна екскурсія як один з методів вивчення зарубіжної літератури в сучасній школі." Editorial board (2020): 502.
26. Скрипченко Л. В. Вікова та педагогічна психологія: навч. Посіб. О. В. Скрипченко., Л. В. Волинська, З. В. Огороднійчук та ін. К.: Просвіта, 2001. 416
27. Титова Н.М. Міжпредметні зв'язки як засіб формування професійної компетентності педагогів // Науковий вісник НПУ імені М.П. Драгоманова. 2015. № 12. С. 45-52. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/20156> (дата звернення: 15.02.2025)
28. Токмань Г. Методи викладання літератури в їхній особистісній спрямованості на учня / Г. Токмань // Дивослово. – 2004. – № 2.
29. Удовиченко Л. М. Методика навчання зарубіжної літератури: прикладна наука, яка забезпечує формування фахової методичної компетентності майбутніх учителів. Київ, 2022.

30. Фасоля А. Загальнонавчальні уміння в системі літературної освіти: інструмент, без якого не обійтися / Фасоля А. // Дивослово. – 2012. – № 10.
31. Філіпенко А. С. Міждисциплінарна методологія: базові принципи / А. С. Філіпенко. // Міжнародні відносини. Серія «Економічні науки». – 2018. – №13. – С. 7–13.
32. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посіб. / М. М. Фіцула. – Київ: Академвидав, 2005. – 559 с.
33. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М. М. Фіцула. – К. : Видавничий центр «Академія», 2002. – С. 167.
34. Химера Н. Упровадження мультимедійних технологій на уроках зарубіжної літератури. Зарубіжна література. 2010. № 3–4. С. 3-5.
35. Шкарлета С. М. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність: Науково-методичний збірник/ за загальною ред. С. М. Шкарлета. КиївЧернівці «Букрек». 2022. 140 с.
36. Штейнбук Ф. М. Методика викладання зарубіжної літератури у школі : навч. посібник. Київ : Кондор, 2007. 316 с.
37. Барановська О.В. Реалізація міжпредметних зв'язків у старшій школі: дидактичний аспект. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Педагогіка і соціальна робота». 2016. Вип. 3 (39). С. 15–17
38. Вознюк О. В. Мова як системно-синергетичне утворення: основні аспекти апроксимально-аналітичного методу викладання іноземних мов. /
39. Вознюк О. В. // Теорія та методика викладання філологічних дисциплін: наук.-метод. матеріали / відп. за вип. О. В. Вознюк. – Житомир : ЖВІРЕ, 2005. – №14. – С. 7–33.

40. Вознюк О. В. Холістичний підхід до аналізу обдарованості: визначення, діагностика, формування. / Олександр Васильович Вознюк. // Філософсько-методологічні аспекти визначення обдарованостію. Матеріали круглого столу, 26 жовтня 2011 р., м. Київ. – 2011. – С. 65–78.

41. Дрібниця М. Еволюція поняття «міжпредметні зв'язки» у педагогіці. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. 2012. Ч. 3. С. 65–71.

42. Дмитренко К. А. Інноваційні методи викладання зарубіжної літератури. Б-ка журн. Зарубіжна література в школі (Основа). 2018.

43. Дубровська Н. І., Любченко В. С., Максименко Л. В. Лінгвокультурологічний підхід до вивчення зарубіжної літератури: навчально-методичний посібник. Київ: Генеза, 2018.

44. Жидкова Н.М. Можливості навчальних програм для реалізації міжпредметних зв'язків на уроках правознавства. Молодий вчений. 2016. № 12.1(40). С. 417–423.

45. Жукова А. Міжпредметні зв'язки – ключовий чинник осучаснення педагогічних технологій профільного навчання. «Освіта ХХІ століття: теорія, практика, перспективи» : матеріали Першої міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, м. Київ, 18 квіт. 2019 р. / Дидактика: теорія і практика : зб. наук. праць. Київ : Фенікс, 2019. С. 70–75.

46. Запара В. Особливості впровадження міжпредметних зв'язків у вивченні творів зарубіжної літератури. *Нова генерація* : зб. тез-студ. дослід. Житомир, 2023. № 4. С. 76–79.

47. Зарубіжна література. 6-9 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти: наказ Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 року № 698.

48. Кравченко Л. Інтегрований підхід у вивченні зарубіжної літератури (в умовах дистанційного навчання). *АПН-журнал*. 2024. № Part 2.

49. Лозова О. М. Психологічні аспекти засвоєння іноземної мови: Навчально-методичний посібник. / Ольга Миколаївна Лозова. – Київ, 2010. – 143 с.
50. Методика викладання зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти : навч. вид. Чернівці : ЧНУ, 2016.
51. Мовчан, Л. Г. Використання досвіду Швеції у вітчизняній практиці навчання іноземних мов / Л. Г. Мовчан // Гуманізація навчально-виховного процесу. – 2011. – Спец. вип. 7, ч. 2. – С. 214–220
52. Олексюк Л. Р. Дидактичні аспекти використання міжпредметних зв'язків на уроках зарубіжної літератури. *Всеосвіта*. 2021.
53. Орлова В. Методика навчання зарубіжної літератури: навчально-методичний посібник. К. : Полтава, 2021 109 с.
54. Понзель У.В. Інноваційні підходи до міжпредметної інтеграції у вищій школі // Вісник Ужгородського національного університету. 2015. № 8. С. 90-97.
55. Савчук О.П. Інтегроване навчання в підготовці майбутніх педагогів // Педагогічний часопис. 2015. № 3(45). С. 78-84
56. Савченко О. Я. Система міжпредметних завдань на уроках літературного читання : метод. посіб. Київ : КОНВІ-ПРИНТ, 2020. 104 с. ISBN 978-617-7724-60-4.
57. Савченко О. Я. Міжпредметні зв'язки як ресурс реалізації наскрізних змістових ліній освіти. 2017. 48 с.
58. Сидорко В. П., Тверезовська Н. Т. Структура і функції міжпредметних зв'язків. Вісник Національного університету оборони України. 2014. № 5(42). С. 157–161.
59. Тимченко О. Використання сучасних інформаційних технологій при викладанні зарубіжної літератури в ЗЗСО. *Нова генерація*. Житомир, 2023. № 4. С. 79–81.

60. Чорнобай В. Методи і технології навчання іноземних мов : колектив. моногр. Дніпро : ДДАЕУ, 2024. 350 с.
61. Шулікін Д. STEM-освіта: готувати до інновацій / Дмитро Шулікін // «Освіта України». Офіційне видання Міністерства освіти і науки України. – 2015 рік. – № 26. – С. 8 - 9.
62. Взаємозв'язок зарубіжної літератури з іншими предметами [Електронний ресурс] - 2020. - Режим доступу: <https://naurok.com.ua> (дата звернення: 14.11.2025).
63. Головченко Н. Зміст, проблеми та перспективи вивчення зарубіжної літератури в ЗЗСО. *Університетське видання* [Електронний ресурс] - 2020. Режим доступу: <https://eduo.osu.cz>
64. Добриця М.В. Методичні можливості інтегрованих уроків історії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/school/technol/714>
65. Зарубіжна література 10 – 11 класи. Рівень стандарту. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.zarubizhna.literatura-10-11-standart.pdf>
66. Інтегровані уроки: від теорії до практики [Електронний ресурс] – 2018. – Режим доступу: <http://osvitanova.com.ua/posts/1776-intehrovani-uroky-vid-teorii-do-praktyky>.
67. Концепція «Нова українська школа» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainskashkola-compressed.pdf>
68. Міжпредметні зв'язки у процесі вивчення літератури : лекція № 13 / Глухівський національний педагогічний університет ім. О. Довженка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://studfiles.net/preview/5241747/>.

69. Міждисциплінарна Академія Наук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://man-ua.edukit.kiev.ua/>.

70. Підліткова література: український стрибок та європейський стандарт [Електронний ресурс] – 2015. – Режим доступу: <http://litakcent.com/2015/12/01/pidlitkova-literatura-ukrajinskyj-strybok-ta-jevropejskyj-standart/>.

71. Шахман А. М. Впровадження інтерактивних методів навчання. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.op.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2472/1/45>.

72. Integrated skills approach. Міжнародний освітньо-методичний центр Dinternal Education. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://elt.dinternal.com.ua/index.php?route=product/product&product_id=153. (10.06.2020).

73. STEM у школі [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?>.

74. STEM-освіта. Intel «Навчання для майбутнього». Веб-сайт програми [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iteach.com.ua/news/mass-media/?...>

75. Helmane I. What is developing integrated or interdisciplinary or multidisciplinary or transdisciplinary education in school? / I. Helmane, I. Briška. // Signum Temporis. – 2017. – №9. – P. 7–15.

76. Pardede P. Integrated Skills Approach in EFL Classrooms: A Literature Review. / Parlindungan Pardede. // EFL Theory and Practice: Voice of EED UKI. – 2019. – №1. – P. 147–159

77. Tyler B. The Synergy of Science and English Language Arts: Means and Mutual Benefits of Integration / B. Tyler, T. Britton, A. Iveland. – San Francisco: WestEd., 2017. – 51 p

